

Kiss Tamás – Barna Gergő – Kozák Gyula
(editori)

Tinerii maghiari din România.

Dimensiuni
comparative

TINERII MAGHIARI DIN ROMÂNIA. DIMENSIUNI COMPARATIVE

Nuanțe ale diversității.

TINERII MAGHIARI DIN ROMÂNIA. DIMENSIUNI COMPARATIVE

Editori: Kiss Tamás – Barna Gergő – Kozák Gyula

EDITURA
INSTITUTULUI PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

KRITERION

Cluj-Napoca, 2011

Titlu: *Tinerii maghiari din România. Dimensiuni comparative*
Editori: Kiss Tamás – Barna Gergő – Kozák Gyula

Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale
Editura Kriterion

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Tinerii maghiari din România : dimensiuni comparative / ed.:

Kiss Tamás, Barna Gergő. - Cluj Napoca : Editura Institutului pentru
Studierea Problemelor Minorităților Naționale : Kriterion, 2010

Bibliogr.

ISBN 978-606-92744-1-5 ; ISBN 978-973-26-1022-0

I. Kiss, Tamás (ed.)

II. Barna, Gergő (ed.)

323.14(=511.141)(498)

Coordonator serie: Horváth István, Jakab Albert Zsolt

Lektor: Peti Lehel

Traduceri: Iuga Tibor, Kozák Gyula, László Noémi

Corectură: Anca Sârbu

Design: Kőnczey Elemér

Tehnoredactare: Fogarasi László

Tipar: IDEA és GLORIA, Kolozsvár

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

Cartea a apărut cu sprijinul:

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

Cuprins

KISS Tamás – BARNA Gergő	
Tineri maghiari din Transilvania 2008. Despre cercetare și volum	7
<i>Două direcții de cercetare în România</i>	
Sorin MITULESCU	
Repere în cercetarea de tineret din România ultimelor decenii	31
<u>GÁBOR Kálmán</u> – VERES Valér	
Transformarea socială și tineretul în Europa de Est. Situția tinerilor maghiari din România	39
Gina ANGHELESCU	
Cadrul general de viață al tinerilor din România	57
<i>Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Rezultatele unei analize comparative</i>	
VERES Valér	
Situția tineretului pe piața forței de muncă, problemele caracteristice și starea de spirit în spațiul social, pe categorii	63
Iulian N. DALU	
Orientări și valori ale tinerilor maghiari și români cu privire la educație, muncă și carieră	97
BARNA Gergő	
Timp liber, cultură, media, internet – obiceiuri de consum ale tinerilor români și maghiari	105
BOKOR Zsuzsa	
Retradționalizare? Tinerii ardeleni despre familie, îngrijirea copiilor și munci domestice	165

Sorin MITULESCU Tinerii și familia	183
VERESS Ilka Valorile tinerilor din România	193
KOZÁK Gyula Practici de consum la tinerii maghiari din România	205
Gina ANGHELESCU Străinătatea în 3D: dispoziții, distincții și similitudini între tinerii maghiari din Transilvania și tinerii români	227
<i>Instantanee. Selecții din cercetările din mileniul trei</i>	
ERCSEI Kálmán – KISS Zita – SZABÓ Júlia Consumul de loisir, gradul de autonomie și planurile de viitor ale tinerilor la Festivalul Peninsula din Târgu Mureș	245
SÓLYOM Andrea Cultură politică și valori sociale la tinerii din România	275
PATAKFALVI CZIRJÁK Ágnes Sounds of Cluj. Scena muzicii electronice din Cluj	307
Abstracts	319
Lista autorilor	325

KISS Tamás¹ – BARNA Gergő

Tineri maghiari din Transilvania 2008. Despre cercetare și volum

Volumul nostru pornește de la datele unei anchete sociologice realizate pe un eșantion reprezentativ pentru populația tinerilor maghiari din Transilvania cu vârste între 18-35 de ani. Cercetarea a fost inițiată de Autoritatea Națională pentru Tineret (ANT)² în septembrie 2008 și derulată de Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN) în colaborare cu institutele de sondare a opiniei publice *TransObjective Consulting SRL* și *Kvantum Research SRL*. Pe lângă cercetarea amintită, un precedent important este dat de o conferință organizată în septembrie 2009, la care – alături de cercetători preocupați de studiul unor fenomene legate de tematica anchetei – au participat cercetători români și maghiari a căror activitate se axează pe studierea tineretului din România. Majoritatea studiilor apărute în volum au fost prezentate în cadrul conferinței amintite.

1. Antecedente, puncte de legătură, cadru teoretic

(1) *Cercetarea tineretului în București*. Una dintre noutățile cercetării constă în dorința de a se conecta simultan atât la cercetările române, cât și la cele maghiare, ele dezvoltându-se în paralel, fără legătură cu cealaltă. Am încercat să reducem distanța dintre cercetările din București

- 1 În timpul editării volumului Kiss Tamás a beneficiat de Bursa Bolyai a Academiei de Științe Maghiare.
- 2 I se cuvin mulțumiri lui Kovacs Peter, președintele de la acea vreme al ANT, care a îmbrățișat ideea culegerii de date reprezentative pentru tinerii maghiari.

(în limba română) și cele din Cluj (în limba maghiară, care se raportează în primul rând la cercetarea tineretului din Ungaria). Acesta este și unul dintre obiectivele principale ale volumului nostru, care apare atât în limba maghiară, cât și în limba română.

După cum reiese din studiul lui Sorin Mitulescu din acest volum, cercetarea tineretului are în România o istorie de 30 de ani. Cu toate că pretențiile partidului-stat au definit în mare măsură tematicile de cercetare, cercetarea tineretului se află între acele domenii norocoase care încă de dinaintea schimbării de regim au putut funcționa într-un cadru instituțional stabil și bine definit.³ Acest cadru instituțional în care s-a derulat cercetarea tineretului în structuri guvernamentale (într-o subordonare schimbătoare) s-a păstrat și după 1989. Principalele caracteristici ale cercetării tineretului în România sunt legate de acest cadru: (1) abordarea de tipul politicilor publice și legătura puternică cu acestea, (2) focusarea pe grupurile problematice, respectiv pe problemele legate de tineret (diferitele forme ale devianței, situația pieței forței de muncă, integrare/incluziune socială). Pe lângă acestea trebuie să evidențiem volumul mare al culegerilor de date empirice. Începând cu anul 1996, centrul de cercetare a tineretului aflat în subordinea guvernului realizează anual studii care sunt reprezentative pentru întreaga populație tânără, iar în multe cazuri sunt reprezentative și pentru regiuni sau pentru anumite straturi/categorii ale tineretului (de exemplu tinerii de la sate).

Din acest punct de vedere, cercetarea realizată în septembrie 2008 în rândul tinerilor maghiari din Transilvania (Tineri maghiari 2008) poate fi trecută în categoria eșantioanelor reprezentative pentru diferite categorii de tineret. În paralel cu aceasta, în iunie-iulie 2008 Autoritatea Națională pentru Tineret a realizat un studiu reprezentativ pe întreaga populație tânără a României pe baza unui eșantion de 1205 persoane (Barometrul de Opinie Publică – Tineret 2008). Agenția Națională pentru Tineret ne-a solicitat să realizăm o cercetare cu tematică asemănătoare, însă pe un eșantion alcătuit din tineri maghiari. Urmărind comparabilitatea datelor, am pornit de la chestionarul cercetării pentru eșantionul național. Deoarece cele două chestionare se suprapun în proporție de aproape 70%, avem posibilitatea de a răspunde la întrebarea dacă *tinerii maghiari din Transilvania se deosebesc de colegii lor de generație români și*

3 În comparație cu alte țări est-europene, statutul științelor sociale în România a fost deosebit de neprielnic după ce la începutul anilor '70 au fost desființate specializările în sociologie (vezi Lőrincz 2001; Kiss-Sólyom 2001).

dacă da, în ce constă această diferență? Pe parcursul cercetării am comparat tinerii maghiari cu media obținută din cercetarea făcută pe eșantionul din România,⁴ respectiv pe cel din Transilvania.⁵

(2) *Cercetarea tineretului la Cluj.* În Transilvania, începând cu anii '90 a început să se dezvolte o direcție de cercetare a tineretului în mare măsură paralelă cu cea de la București. Este de menționat faptul că începând cu anii '90, respectiv în cei câțiva ani de după 2000, la Catedra de sociologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca cele mai multe lucrări de diplomă au fost redactate pe această temă. Cercetările au fost inspirate de sociologia tineretului din Ungaria – în special de Gábor Kálmán, decedat de curând. La mijlocul anilor '90, Gábor a cules date⁶ despre studenții din Odorheiu Secuiesc și din Cluj-Napoca. În centrul cercetării s-au aflat planurile de viitor și reproducerea statusului. După aceasta, în cadrul Colegiului de Sociologie „Max Weber”, Veres Valér a condus o cercetare axată pe percepțiile interetnice și pe identitatea unor liceeni români și maghiari din patru mari orașe transilvănene (coord. Veres 2000). Din 2003 a demarat cercetarea Festivalului Peninsula de la Târgu Mureș, care este o adaptare transilvăneană a studiilor pe Festivalul Sziget coordonate de Gábor Kálmán încă din 2000.⁷

Dintre cercetările asociate cu Ungaria studiul MOZAIK 2001 a fost cea mai mare și mai complexă întreprindere realizată de Institutul Național de Cercetare a Tineretului.⁸ Cercetarea a fost adaptarea unui studiu realizat pe un eșantion de 8000 de tineri din Ungaria, în urma căruia în patru state vecine cu Ungaria (România, Slovacia, Serbia și Ucraina) au fost chestionați maghiarii și tinerii majoritari din țările respective. În România cercetarea a fost realizată separat în Secuime, respectiv în regiuni din afara Secuimii (centrul Transilvaniei, Partium, Banat). Realizarea celei dintâi a fost sarcina KAM din Miercurea Ciuc, iar cea din urmă a fost

- 4 Cercetarea ANSIT 2008 a avut ca subiecți tineri între 14-35 de ani. Din această cauză, pentru a face comparația am fost nevoiți să excludem din eșantion tinerii cu vârste între 14-18 ani. Așadar, pentru comparații, eșantionul inițial s-a transformat în unul care cuprinde 998 de tineri din România cu vârste între 18-35 de ani. La efectuarea comparațiilor noi am lucrat cu acest număr de cazuri.
- 5 Când vorbim de Transilvania ne referim la cele 16 județe asupra cărora s-a extins și cercetarea noastră. Cu ocazia cercetării ANSIT în cele 16 județe au fost chestionați 331 de tineri cu vârste între 18-35 de ani.
- 6 Vezi *Korunk* nr. 1998/6 (Gábor 1998; Veres 1998; Cseke 1998).
- 7 Această cercetare este prezentată în nr. 1-2 din *Web* 2006 (Gábor et alii 2006; Veres 2006; Ercsei 2006; Kiss et alii 2006; Balla 2006).
- 8 Despre rezultate vezi Gábor 2004; Veres 2004; Gábor-Veres 2005; Szabó et alii 2002.

încredințată Centrului de Studii Sociale „Max Weber” din Cluj-Napoca. Ambele cercetări au lucrat cu chestionare identice. Din cele două baze de date ale MOZAIK 2001 am reușit să creăm o bază de date ponderată⁹ ce reprezintă starea tinerilor maghiari din Transilvania din 2001. Pe baza acesteia am avut posibilitatea să surprindem câteva dintre elementele schimbării survenite între 2001 și 2008 în situația tinerilor maghiari din Transilvania.

Cercetătorii maghiari din Transilvania preocupați de problematica tineretului au fost orientați de un cadru teoretic foarte diferit față de cei din București. Aici a lipsit aproape în totalitate proiectarea cercetărilor din perspectiva politicilor publice. În loc de a se concentra pe grupurile cu probleme și pe problemele sociale, pentru cercetătorii maghiari din Transilvania tinerii au apărut în primul rând ca niște purtători ai schimbării sociale. Astfel, cercetările s-au grupat în jurul unor noțiuni ca, de exemplu, schimbare civilizațională, expansiunea clasei de mijloc, (post) modernizare sau statusul consumatorului. Cadrul teoretic care poate fi asociat cel mai bine cu Ulrich Beck (2003) și Jürgen Zinnecker (1992) a funcționat ca o metanarativă marcantă, care interpretează o scală foarte largă a rezultatelor empirice ca dovadă a tranziției către societatea post-industrială, modernitatea târzie sau a trecerii de la periferie la centru.

Pe parcursul redactării volumului ne-am străduit ca și această linie să-și găsească locul. Din această cauză am inclus în primul bloc tematic al volumului studiul realizat de Gábor Kálmán și Veres Valér, care reliefează cadrul teoretic în discuție. În mod asemănător, materialul lui Ercsei Kálmán, Kiss Zita și Szabó Júlia din ultimul bloc tematic al volumului (care prezintă cercetările Peninsula) este construit pe acest cadru teoretic. Pentru analizarea datelor empirice am invitat autori care nu lucrează neapărat în cadrele date de această metanarativă. Obiectivul nostru a fost să oferim orizontului de cercetare al anumitor domenii (stratificare, relații de gen, migrație, consum, consum cultural, sistem de valori) o prezentă mai accentuată în cercetările de tineret.

9 Această cercetare s-a axat pe tinerii între 15-29 de ani, astfel că, pentru a face comparația, a trebuit să-i selectăm și aici pe cei între 15-17 ani, respectiv și în baza noastră de date a trebuit să lucrăm cu cei între 18-29 de ani. Numărul de cazuri din baza de date ponderate MOZAIK 2001 a fost de 1598 de persoane.

2. Eșantion, reprezentativitate, muncă de teren

Aria geografică a cercetării Tineret 2008 a cuprins 16 județe ale României (Alba, Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Caraș-Severin, Cluj, Covasna, Harghita, Maramureș, Mureș, Satu Mare, Sălaj, Sibiu și Timiș). Potrivit recensământului din 2002 în aceste județe trăiesc 98,9% din maghiarii din România.

Eșantionul a fost realizat prin metoda multistadială, stratificată, cu start aleatoriu, cu ajutorul pasului pe cote. În practică acest lucru a constat în faptul că în primă fază am realizat un *eșantion al localităților*. Unele localități (Târgu-Mureș, Cluj-Napoca, Oradea, Sfântu Gheorghe, Satu Mare, Odorheiu Secuiesc și Miercurea Ciuc) au intrat în eșantion cu un număr de cazuri corespunzător ponderii lor în populația tânără maghiară. Celelalte localități au fost repartizate în straturi în funcție de regiune (Secuime, Partium, Transilvania Centrală și Banat), mărimea localității (peste 100 de mii de locuitori, între 10–100 mii de locuitori, între 2–10 mii de locuitori, sub 2 mii de locuitori) și de structura etnică a localității (majoritar maghiară, minoritar maghiară). Mai apoi, în interiorul fiecărui strat am ales aleatoriu, șansa de a intra în eșantion fiind ponderată cu numărul maghiarilor care trăiesc în localitatea respectivă. În pasul al doilea, în cazul localităților care nu au o numerotare continuă am realizat un eșantion al străzilor. *Străzile* au fost alese aleator; șansa de a intra în eșantion a fost ponderată cu numărul gospodăriilor ce se regăsesc pe o stradă. *Gospodăriile* de pe o anumită stradă (respectiv în cazul localității cu numerotare continuă) trebuiau alese cu ajutorul unui punct de plecare și al unui pas. Aplicarea chestionarului s-a făcut în mod evident doar în acele gospodării în care locuia cel puțin o persoană care se considera maghiară și care avea vârsta între 18 și 35 de ani. Totodată, operatorii trebuia să respecte și *cotele* privind sexul (masculin/feminin), respectiv vârsta (18-24/25-35). Procedura de eșantionare a fost practic asemănătoare cu cea a cercetării ANSIT din 2008, respectiv a semănat foarte mult cu metoda cercetării MOZAIK 2001 utilizată în Transilvania Centrală și în Partium. Acest element crește nivelul de comparabilitate.

3. Structura volumului

Volumul conține trei blocuri tematice. În primul bloc și-au găsit loc studiile deja menționate semnate de Mitulescu și Gábor–Veres. Din aceste studii putem să cunoaștem cadrul cercetărilor de sociologie a tineretului român, respectiv maghiar.

Cel de-al doilea bloc conține analizele tematice construite pe cercetarea Tineret 2008 realizate de cercetătorii Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale din Cluj, respectiv de cercetătorii din cadrul ANSIT din București. Deoarece am considerat că situația tinerilor maghiari din România poate fi interpretată în primul rând în contextul trendurilor naționale din România, comparabilitatea a constituit un punct de vedere important în cercetarea noastră. Alături de chestionar, tematica cercetată este în mare măsură identică cu cercetarea ANSIT 2008. În primul rând trebuie evidențiat faptul că ambele cercetări – sub aspectul genului – sunt sondaje de opinie, adică cele mai multe întrebări încearcă să afle răspunsuri în legătură cu opinia, atitudinea, valorile, proiectele tinerilor vizavi de diferite teme. Pe lângă acestea, am pus întrebări cu caracter factual mai pronunțat referitoare la diferitele modele de acțiune civică, obiceiuri de consum, utilizare a timpului liber, practici de migrație. La un al treilea nivel stau condițiile de fapt care definesc situația materială și socială (de exemplu cunoașterea limbii, condițiile de locuit). Trebuie să subliniem totodată faptul că, la acest nivel, adică în privința indicatorilor sociali, profunzimea materialului este cea mai scăzută. Astfel, în cadrul studiilor, cu toate că în câteva cazuri se va face referire la indicatorii sociali, autorii se vor concentra cu preponderență asupra opiniilor, a atitudinilor, respectiv asupra practicilor sociale/de consum.

În cele din urmă, al treilea bloc oferă o mică incursiune în cercetările realizate după anul 2000 în Transilvania, dar care nu au legătură cu cercetarea Tineret 2008. Sólyom Andrea face o analiză despre cultura politică a tinerilor, Ercsei–Kiss–Szabó despre cercetările asupra Festivalului Peninsula din Târgu-Mureș, în timp ce Patakfalvi Czirják Ágnes descrie scena muzicală clujeană. Aceste texte – care utilizează o abordare diferită din punct de vedere metodologic – reușesc să completeze foarte bine cunoștințele noastre obținute din cercetarea reprezentativă.

4. Spicuiuri din cercetările de după începutul noului mileniu

Am afirmat mai sus că după începutul noului mileniu, cercetarea MOZAIK 2001 a fost cea mai importantă întreprindere din Transilvania în materie de sociologie a tineretului. Cercetarea a dat naștere mai multor volume.¹⁰ Această cercetare își găsește utilitatea pe de o parte în analizele comparative, pe de altă parte apare în studiul lui Gábor–Veres. Am considerat, însă, că volumul trebuie să prezinte și alte orientări caracteristice ale cercetării tineretului.

Studiul lui Sólyom Andrea se bazează pe una dintre cercetările axate pe cultura politică și socializarea politică. Această temă a fost deosebit de populară în rândul sociologilor clujeni în preajma trecerii în noul mileniu. Merită evidențiată în primul rând cercetarea *Cultura civică* inițiată de Péter László, care a studiat cultura politică a studenților clujeni.¹¹ Sólyom Andrea a participat și la această cercetare, după care, alături de un alt redactor al prezentului volum, a inițiat o cercetare focusată pe atitudinile legate de democrație. Studiul lui Sólyom, care se articulează pe cadrul conceptual al „tranzitologiei”, devenit popular după schimbarea de regim, analizează tocmai această cercetare (respectiv varianta mai elaborată a acesteia).

Studiul lui Ercsei–Kiss–Szabó, pe lângă faptul că oferă o sinteză a cercetărilor Peninsula, reprezintă foarte bine orientarea care se ocupă de accentuarea statusului de consumator al tinerilor și cu formarea clasei de mijloc. Urmărind participanții la Festivalul Peninsula, cercetătorii au dorit să surprindă un strat dinamic al tinerilor maghiari din Transilvania în care se află așa-ziii câștigători ai economiei de piață în formare. Urmându-l pe Gábor Kálmán, autorii vorbesc despre generația/tineretul festivalurilor care, – într-o ordine economică post-fordistă – își creează propria identitate socială în primul rând prin intermediul consumului și al utilizării timpului liber. Acest segment al tinerilor este în esență optimist, își vede propriile șanse într-un mod pozitiv. Totodată autorii ne atrag atenția și asupra faptului că – din cauza instabilității poziției lor pe piața muncii – acești tineri sunt amenințați de marginalizare și de restrângerea oportunităților.

10 Vezi nota de subsol 7.

11 Vezi nr. 10 al *WEB* 10 (octombrie 2002).

Cel de-al treilea studiu al blocului îi aparține lui Patakfalvi Czirják Ágnes și reprezintă cercetarea subculturii. Studiul prezintă scena muzicii electronice clujene utilizând cadrele teoretice ale cercetării subculturii britanice. În opinia lui Patakfalvi consumatorii de muzică electronică alcătuiesc o subkultură specifică, aparte, pe care o putem percepe ca un câmp în accepțiunea lui Bourdieu. Este un sistem ierarhic în care, asemănător cu alte câmpuri sociale, cantitatea capitalului social/simbolic determină poziția participanților. Capitalul social relevant din punct de vedere al poziției din interiorul scenei muzicale clujene este definit ca abilitate, experiență și cunoaștere în petrecerea timpului liber. Una dintre afirmațiile esențiale ale lui Patakfalvi este că poziția din interiorul câmpului nu este influențată de apartenența etnică sau de clasa socială a individului. Din acest punct de vedere, în sistemul conceptual al lui Bourdieu, un rol important îl are gradul de autonomie al câmpului. Patakfalvi subliniază totodată și faptul că această autonomie nu înseamnă că transformările sociale (prin angrenaje proprii) nu apar în interiorul câmpului. În esență, studiul descrie modul în care relațiile de piață ajung să se valorifice/remarce în interiorul câmpului, respectiv modul în care întreprinzătorii în devenire ai subculturii convertesc capitalul subcultural într-o afacere de succes.

5. Cele mai importante concluzii ale cercetării Tineret 2008

Studiile tematice care apar în volum nu tratează toate întrebările cercetării Tineret 2008. Din această cauză am considerat că ar fi util să rezumăm rezultatele mai importante ale cercetării.¹²

5.1. Stare de spirit generală. Nivel de mulțumire/satisfacție generală

Trebuie menționat faptul că cercetarea a fost realizată în septembrie 2008, adică înaintea recesiunii/crizei economice. La acel moment, tinerii maghiari din România s-au declarat mai mulțumiți și mai optimiști

12 Datele pot fi consultate sub forma unui raport preliminar (Kiss–Barna–Sólyom 2008).

decât media pe țară. 38% dintre ei au declarat că nivelul lor de trai s-a îmbunătățit față de cel din anul anterior, procent care este mai ridicat decât cel al mediei pe țară de 36% și este mult mai favorabil decât cel de 30% din Transilvania. Situația a fost asemănătoare și în ceea ce privește încrederea în viitor. Înainte de criză 47% dintre tinerii maghiari chestionați au declarat că vor trăi mai bine peste un an, pe când din eșantionul național 43% au răspuns asemănător. Procentul acelor care au resimțit o înrăutățire a propriei stări materiale este de 12%, pe când procentul acelor care au pronosticat o înrăutățire viitoare a fost de doar 9%. Percepția îmbunătățirii condiției materiale și încrederea în viitor sunt strâns legate de creșterea nivelului de trai din țară – și în interiorul acesteia și în rândul tinerilor maghiari – între anii 2000 și 2008.

Climatul general s-a schimbat radical, situație evidențiată elocvent și de faptul că în 2010 48% din populația (totală) maghiară a crezut că va trăi mai rău și doar 12% a afirmat că va trăi mai bine peste un an.

5.2. Calitatea vieții, starea materială

Situația materială a tinerilor, calitatea vieții, respectiv șansele de mobilitate au fost măsurate prin intermediul accesului la anumite bunuri de consum. Am întrebat dacă subiectul deține telefon mobil propriu, PC/calculator, conexiune internet la domiciliu, mașină proprie, mașină pe care o folosește (aflată în proprietatea altcuiva), respectiv locuință proprie. Din rândul tinerilor maghiari cei mai mulți dețineau telefon mobil (91,6%), dar majoritatea lor au avut și calculator propriu (63%), respectiv conexiune internet la domiciliu (53%). 43% dintre tineri dețineau o locuință în proprietate. Procentul celor care aveau o mașină a fost de 35%, 19% dintre cei chestionați utilizau un autoturism care nu era proprietate personală.

Dacă comparăm datele cu cercetarea ANSIT 2008, reiese că în privința situației lor materiale, tinerii maghiari nu diferă cu nimic în comparație cu colegii lor români. Au deținut în proporții identice telefon mobil, conexiune internet la domiciliu și autoturism. Pe lângă acestea au deținut locuințe și au dispus de mașini care nu erau proprietate personală în proporții mai mari decât procentul pe plan național.

Aceste date care fac referire la o stare materială mai bună a tinerilor maghiari față de media pe țară se află în contradicție cu ipoteza noastră formulată la începutul cercetării. La începutul cercetării am pornit de la

ideea că și în România există asimetrii de status defavorizante din punctul de vedere al minorităților, care sunt corelate cu faptul că procesul de reproducere socială (respectiv mobilitatea) nu este independentă de apartenența etnică/națională. În Europa de Est acest lucru se poate vedea cel mai bine în cazul etniei rome, în cazul căreia apartenența etnică reprezintă evident un factor de risc de sărăcie. În acest sens, unii autori (Emigh–Szelényi 2000; Ladányi–Szelényi 2006) vorbesc despre etnicizarea sărăciei. Gyurgyík László a arătat că există procese similare în cazul populației maghiare din Slovacia, dar ele sunt departe de a fi atât de extreme ca în cazul romilor. În privința maghiarilor aflați în minoritate, autorul vorbește despre o structură socială diformă, el înțelegând prin acest concept faptul că în rândul lor este mai scăzut procentul celor cu calificare/școlarizare mai înaltă, al celor care lucrează în funcții de conducere și al celor aparținând categoriilor superioare sub raportul veniturilor și este mai crescut procentul celor subinstruiți, al celor aparținând categoriilor cu venituri mici, al celor cu poziții slabe pe piața muncii, respectiv al șomerilor (Gyurgyík 2004).

În cazul maghiarilor din România, datele recensământului din 2002 ne ajută să ajungem la concluzii asemănătoare în privința proceselor. 4,4% din maghiari (de peste 12 ani) au studii superioare, în comparație cu media națională de 6,7% (INS 2004). Diferențele au fost evidente în cazul fiecărei grupe de vârstă. La fel, procentul maghiarilor aflați în poziții de conducere, al lucrătorilor din administrație și din sectorul financiar a fost mai scăzut.¹³ Datele cercetării arată că la nivelul mediilor – și măsurând cu indicatorii utilizați de noi – aceste diferențe nu apar. În 2008 în interiorul populației tinere naționalitatea maghiară nu apare ca un risc de sărăcie sau de stare materială mai proastă decât media, chiar dacă șansele tinerilor maghiari de a ajunge în poziții înalte din vârful societății sunt probabil mai mici. Din comparația cu MOZAIK 2001 reiese că între anii 2001 și 2008 a avut loc o adevărată expansiune a consumului (proces întrerupt în mod evident de criza economică). Procentul deținătorilor de telefon mobil în rândul tinerilor cu vârste între 18-29 de ani (MOZAIK 2001 a ținut această categorie) a crescut de la 30% la 94%, al celor care dețin un PC propriu, de la 15% la 71%, al celor care folosesc un autoturism, de la 15% la 43%. Răspândirea PC-ului și a telefonului mobil se datorează în parte în mod natural dezvoltării tehnicii. Creșterea

13 Din bunăvoința IPUMSI am lucrat cu o bază de date care conține un eșantion de 10% din recensămintele din 1992 și 2002.

procentajului celor care folosesc autoturismul se datorează în schimb în mod evident unei creșteri numerice a tinerilor din clasa de mijloc.

5.3. Problemele tinerilor

Dintre problemele tinerilor au fost cel mai frecvent menționate șomajul, lipsa banilor și veniturile mici, nesoluționarea situației locative și răspândirea drogurilor. Șomajul a fost considerat o problemă arzătoare în primul rând de către cei cu un nivel scăzut al școlarizării, de cei care trăiesc în Secuime, de cei din mediul rural și de muncitorii necalificați. Nesoluționarea situației locative a constituit o problemă mai cu seamă pentru cei din orașe mari, pentru cei din regiunea Transilvaniei Centrale, pentru cei cu studii superioare și pentru muncitorii calificați. Răspândirea drogurilor a fost menționată în primul rând de către tinerii din Partium, dar a fost menționată relativ frecvent și de către absolvenții de școli profesionale, respectiv de elevii și studenții actuali.

Variantele de răspuns utilizate de noi au corespuns cu cele folosite în cercetarea Mozaik 2001. Comparând rezultatele, putem concluziona că în cei șapte ani care s-au scurs între cele două cercetări, în opinia tinerilor între 18-29 ani anumite probleme au trecut în plan secundar sau sunt în scădere ca intensitate, pe când altele au apărut în prim-plan. A scăzut în mod semnificativ procentul acelor care considerau „viitorul fără perspective” ca fiind cea mai importantă problemă a tinerilor (de la 24% la 11%). Șomajul, lipsa banilor, veniturile mici – cu toate că acestea conduc în continuare lista problemelor – au fost menționate ca probleme principale de mai puțini tineri decât în 2001. În mod evident, această situație s-ar putea să se fi schimbat în mod semnificativ ca urmare a declinului economic care s-a produs între timp. A ajuns în prim-plan, în schimb, problema răspândirii drogurilor. Procentul acelor care menționează acest fapt a crescut de la 7% la 22%. A crescut totodată și procentul celor care se plâng din cauza problemelor locative, cu 14% mai mulți decât în 2001 au menționat acest lucru ca fiind o problemă importantă. A crescut și procentul tinerilor care consideră „incultura”, bulversarea valorilor familiale, decăderea morală ca fiind principalele probleme ale zilelor noastre.

5.4. Familie, planificare familială, planuri de viitor

În ciuda faptului că în sistemul de valori al tinerilor maghiari din Transilvania familia are un rol proeminent, la nivelul planificării viitorului, asumarea viitorului rol de părinte, respectiv încheierea căsătoriei trece pe un plan secund în raport cu obținerea unui loc de muncă mai bun, continuarea studiilor și avansarea pe plan profesional. La o întrebare la care am oferit doar posibilitatea unui singur răspuns, 27,5% dintre tinerii maghiari au indicat ca fiind cel mai important obiectiv pe viitor obținerea unui loc (mai bun) de muncă, 20,1% continuarea studiilor, 15,7% perfecționarea profesională, 9% pornirea unei afaceri proprii, 7,9% construirea/cumpărarea unei locuințe proprii, doar 6,2% indicând planul de a avea un copil și 5,7% căsătoria. Alți 5,6% au indicat distracția și 1,3% emigrarea. În comparația cu tinerii maghiari din Transilvania, tinerii din România au indicat în procente mai mari construcția/cumpărarea unei locuințe și în proporții mai mici căutarea unui (nou) loc de muncă, respectiv continuarea studiilor. În privința căsătoriei și a planului de a avea un copil, din perspectiva acestei întrebări nu există diferențe între tinerii din România și tinerii maghiari din Transilvania.

În ceea ce privește planificarea familială, în cazul tinerilor maghiari au câștig de cauză modelele apropiate de media pe România. 55% dintre ei consideră că pentru ca omul să aibă o viață împlinită trebuie să se căsătorească și 59% consideră că trebuie să aibă copii. Răspunsurile date se schimbă în funcție de vârstă. Majoritatea celor potrivit cărora căsătoria nu este o condiție a unei vieți împlinite provin din categoria de vârstă de 18-24 ani (54%), iar jumătate din populație spune că nu copilul face ca viața să fie împlinită. Respondenții din mediul rural, din Secuime, mai slab calificați și care trăiesc în condiții materiale mai modeste consideră atât căsătoria, cât și copiii mai necesari. Dar acest fapt este adevărat și în sens invers: acestea sunt considerate mai puțin necesare de către categoriile care trăiesc în condiții mai bune, modernizate. Mai mult de două treimi din respondenți (67,5%) consideră că în cazul femeilor este ideal ca primul copil să fie adus pe lume înainte de vârsta de 25 de ani. Situația este asemănătoare și pentru bărbații care doresc să-și asume condiția de tată: 84% dintre cei chestionați consideră că asumarea condiției de părinte trebuie să se producă înaintea împlinirii vârstei de 29 de ani. Aceste opinii nu sunt în concordanță cu trendurile demografice actuale reale, care arată că în cazul femeilor, în cadrul perioadei de fertilitate crește

în importanță perioada de după împlinirea vârstei de 25 de ani; în cazul bărbaților asumarea rolului de părinte se prelungește până undeva după împlinirea vârstei de 30 de ani (Mureșan 2007). Datele ne relevă faptul că la nivelul părerilor și al așteptărilor dăinuie în continuare modelul caracteristic regimului anterior, care trasa o asumare timpurie a rolului de părinte, chiar dacă în esență el nu mai orientează comportamentul demografic (Ghețău 1981, 1987; Trebici–Ghinoiu 1986; Kligman 2000).

În ceea ce privește numărul de copii doriți, există o diferență substanțială față de datele naționale, și anume că cei care ar dori trei sau mai mulți copii reprezintă un procent mai mare (16%, față de 8% pe țară) și corelat cu acest fapt sunt mai puțini cei care ar dori doar un singur copil (16%, față de 26% pe țară). De altfel, în cazul tinerilor din România și al tinerilor maghiari din Transilvania sunt deopotrivă majoritari cei care ar dori doi copii (59%, respectiv 58%), în timp ce procentul celor care nu și-ar dori copii este nesemnificativ (3%). Explicația în privința diferenței rezidă în comportamentul diferit al celor cu studii superioare. În timp ce în cazul eșantionului pe România, odată cu creșterea gradului de școlarizare crește și procentul celor care își planifică un singur copil și scade procentul celor care au în plan trei copii, în cazul maghiarilor ecuația este mai nuanțată. Procentul celor care își doresc trei sau mai mult de trei copii este cel mai ridicat în rândul celor cu studii superioare sau al studenților (22%). Adică în cazul tinerilor maghiari – în comparație cu tinerii români – printre cei cu studii superioare există un grup (aproximativ un sfert din cei care au absolvit facultatea) care își doresc o familie mare. Aceasta poate avea legătură cu faptul că în aria culturală maghiară scăderea populației, respectiv a natalității este tematizată în mod tradițional ca o problemă națională majoră. Pe eșantionul reprezentativ pe România, la nivelul planurilor, dorința de a avea copii mulți se restrânge la straturile sociale defavorizate.

5.5. Roluri de gen în familie

În setul de întrebări care se ocupă de rolurile de gen în interiorul familiei am enumerat 9 roluri, care, cel puțin tradițional, sunt cunoscute ca fiind mai mult sau mai puțin roluri de gen. Acestea au fost: luarea deciziilor mai importante, creșterea/educarea copiilor, aducerea de venituri, îngrijirea/supravegherea copiilor, gestionarea veniturilor, cumpărăturile, curățenia, gătitul, respectiv efectuarea reparațiilor. Din comparația cu

eșantionul pe România a reieșit că tinerii maghiari țin mai mult la rolurile de gen tradiționale (și) în comparație cu trendurile naționale. Două treimi dintre tinerii maghiari consideră că efectuarea muncii casnice (curățenia și gătitul) este treaba femeilor. Există pe deasupra și un consens în acest caz, adică nu există diferențe între răspunsurile femeilor/fetelor și ale bărbaților/băieților. În eșantionul național, procentul celor care au indicat gătitul, respectiv curățenia ca fiind sarcini ale femeii a fost de 47-47%. Însă în ceea ce privește supravegherea copiilor, respectiv cumpărăturile majoritatea respondentilor din eșantionului național (83%, respectiv 63%) consideră ca fiind ideală distribuția între sexe a acestor sarcini. Și acestea au fost catalogate de către maghiari ca fiind sarcini femeiești în proporții mai mari decât media pe țară. Pe de altă parte, ei consideră că este treaba bărbatului să efectueze diferitele reparații din jurul gospodăriei (73%). 18% dintre tineri consideră că realizarea/obținerea de venituri este treaba bărbatului, 81% considerând că ambele părți trebuie să contribuie la acest aspect.

Totodată este demn de menționat, și se află oarecum în analogie cu cele afirmate referitor la asumarea sarcinii de a deveni părinte, faptul că diferențele între eșantionul național și cel maghiar din Transilvania provin din comportamentul diferit al celor cu studii superioare, respectiv al celor care au și în prezent statut de student. Atât în eșantionul național, cât și în cel maghiar, cei cu un nivel al școlarizării scăzut țin la fel de mult la rolurile de gen tradiționale. În schimb tinerii români cu studii universitare (respectiv studenții) înclină fără echivoc înspre o abordare mai liberală a rolurilor de gen. În cazul tinerilor maghiari acest fapt nu se întâmplă neapărat. Cu toate că în privința atașamentului față de modelele tradiționale cei cu studii superioare reprezintă o proporție oarecum mai mică față de cei cu un nivel scăzut al școlarizării, și în rândul celor dintâi sunt majoritari cei potrivit cărora gătitul este sarcina femeii, jumătate din populație considerând că și curățenia este o îndatorire a femeii. Adică, în timp ce în cazul tinerilor români studiile superioare comportă o îndepărtare fără echivoc față de rolurile de gen tradiționale, în cazul maghiarilor există și un eșantion marcant al intelectualilor care sprijină aceste roluri. Acest lucru ne îndreptățește să sperăm că în interiorul societății maghiare din Transilvania rolurile de gen tradiționale nu se transformă în sinonime ale înapoierii; într-un *caz fericit*, aceste roluri pot continua să fie funcționale și în condițiile modernizării.

5.6. Sistem de valori

În chestionar au fost două blocuri de întrebări referitoare la sistemul de valori. În primul au fost întrebați *în ce măsură joacă un rol important în viața respondenților familia, nivelul veniturilor, munca, prietenii, timpul liber, cultura/civilizația, religia, respectiv politica*. După ce respondenții au evaluat pe o scală de la 1 (foarte important) la 4 (deloc important) importanța fiecărui factor, procentul cumulat al răspunsurilor *important* și *foarte important* – excluzând politica și religia – a fost de peste 80% în cazul tuturor factorilor. În interiorul acestuia au atribuit cel mai important rol familiei, în acest caz ponderea răspunsurilor *foarte important* fiind de 87%, a celor *important* și *foarte important* fiind de 99%.

Pe baza celui de-al doilea bloc de întrebări se conturează mai bine ierarhia valorilor. Aici respondenții trebuia să aleagă trei dintr-o listă de 15 (familie, siguranță, bunăstare, pace, realizarea/împlinirea de sine, credință în D-zeu, egalitate de șanse, starea mediului înconjurător, drepturi și libertăți ale omului, încredere în oameni, sentimentul datoriei, democrație, toleranță, patriotism/dragoste de țară, participare publică). Și aici familia iese în evidență, fiind menționată de 84% dintre respondenți. Următoarele valori importante sunt siguranța/stabilitatea în viață, bunăstarea și pacea (cu 30%). 20% dintre respondenți au menționat realizarea/împlinirea de sine, 18% credința în Dumnezeu, 15% starea mediului înconjurător și egalitatea de șanse, 12% drepturile și libertățile omului, 11% încrederea în oameni și sentimentul datoriei. Democrația, toleranța, dragostea de țară și participarea publică au primit sub 10% din menționări.

Cu toate că și tinerii din România au menționat de departe în cel mai mare procent familia (77%), în cazul maghiarilor importanța acesteia în interiorul ierarhiei valorilor este și mai mare. Maghiarii au amintit pacea în proporție mult mai mare decât media pe țară (30%, în timp ce tinerii din România în proporție de 18%) și bunăstarea (în proporție de 30%, față de media pe țară de 14%). Este însă semnificativ procentul celor care au amintit credința religioasă (18%, față de 41% pe plan național) și realizarea personală/de sine (20% față de 39%).

Cum putem interpreta datele cu privire la sistemul de valori? Pare evident că în fruntea ierarhiei se află lucruri care se leagă de sfera privată, de viața personală. Pentru tinerii maghiari propria familie este cea mai importantă, totodată siguranța și bunăstarea proprie și a celor din jur.

Față de aceasta, valori ca participarea în viața publică, democrația, toleranța, care se leagă de sfera publică, se află la coada ierarhiei. Vom încerca, într-un context istoric mai larg – și cel puțin la nivelul ipotezelor –, să prezentăm cum anume urmările ultimilor 18 ani au condus la o asemenea creștere în importanță a sferei private și la o asemenea depreciere a importanței sferei publice. În cadrul cercetărilor anterioare din Cluj privind sociologia tineretului, ipoteza individualizării, care se leagă de cercetările lui Ulrich Beck, a avut un rol important. În recenzia făcută de Axel Honneth lucrării de căpătâi a lui Beck (2003), este formulat ca o critică faptul că autorul, utilizând individualizarea ca și cuvânt-cheie, amestecă procese în esența lor foarte diferite. Acest lucru poate fi afirmat și în legătură cu sociologia tineretului din Cluj (respectiv din Ungaria). Propunerea lui Honneth (care se bazează pe Foucault) este să delimităm trei dimensiuni separate în interiorul tendințelor de individualizare. Acestea sunt creșterea reflexivității și a autonomiei personale și creșterea importanței sferei private. Cele trei procese nu converg în aceeași direcție și nu sunt concomitente în mod neapărat. Rezultatele actuale și cele anterioare (vezi Kiss 2000) arată că în cazul tinerilor maghiari din Transilvania, în măsura în care vorbim despre procese de individualizare, prin acestea trebuie să înțelegem în primul rând un soi de privatizare. Cauzele procesului trebuie căutate în trăsăturile caracteristice ale vechiului regim. Dictaturile comuniste din Europa de Est (chiar dacă după anii '60 nu mai pot fi numite sisteme totalitare) au repolitizat într-o oarecare măsură sfera privată, respectiv au introdus obligativitatea participării la viața publică. După aceasta, la începutul anilor '90, în Transilvania am putut constata un fel de perioadă de glorie a mobilizării etnopolitice (de exemplu protestul cu lumânări¹⁴ din 1990 de la Târgu-Mureș sau evenimentele din martie care l-au urmat). Însă începând cu mijlocul anilor '90 – în relație cu schimbul de generație – se poate constata depolitizarea sferei private și trecerea în umbră a valorilor legate de viața publică, fapt pe care îl putem interpreta și ca fiind o formă specifică a individualizării (cu toate că nu este sigur că sunt prezente și alte dimensiuni ale procesului). În consecință, tinerii

14 În februarie 1990 la Tîrgu-Mureș au participat nu mai puțin de 100.000 de oameni la manifestația organizată de UDMR pentru învățământul în limba maghiară. Astăzi ar fi de neconceput ca la o manifestare politică să participe atâtea persoane.

sunt mai puțin interesați de participarea la viața publică și sunt mai puțin entuziasmați față de democrație, toleranță sau patrie.¹⁵

5.7. Participare politică

Răspunsurile referitoare la participarea politică/interesul pentru politică corespund în mare măsură cu cele de mai sus. În cazul primului set de întrebări, în ceea ce privește valorile, politica a reprezentat în cazul tinerilor maghiari din Transilvania aspectul cel mai puțin important ; în cel de-al doilea bloc respondenții au ales în cel mai scăzut procent participarea publică. La întrebarea în ce măsură sunt interesați de evenimentele politice europene, naționale, respectiv locale, 6-13% dintre tinerii maghiari au răspuns *în mare măsură*. Astfel, putem concluziona că, în comparație cu tinerii români, maghiarii sunt în mai mare măsură dezinteresați de politică. Interesul față de politică este în corelație în primul rând cu nivelul de școlarizare; atenția acordată vieții publice scade direct proporțional cu nivelul de instruire.

Interesul scăzut poate fi o consecință a faptului că o mare parte a tinerilor – în contextul tendințelor de privatizare discutate anterior – nu percep că deciziile administrației centrale sau locale pot avea o influență majoră asupra vieții lor cotidiene. În această privință și în comparație cu tinerii români diferențele sunt mai mari. 35% dintre tinerii din eșantionul național cred că deciziile administrației locale influențează în mare măsură viața cotidiană, în timp ce 24% dintre tinerii maghiari gândesc asemănător. În cazul deciziilor administrației centrale distanța este și mai semnificativă; față de 34% din eșantionul național, 20% dintre tinerii maghiari consideră că aceste evenimente joacă un rol important în viața lor cotidiană și a familiilor lor. Nu sunt diferențe regionale în ceea ce privește opinia despre politica locală. În Secuime sau în localitățile în care maghiarii sunt majoritari tinerii nu sunt interesați de politica locală și, asemenea celor care trăiesc în minoritate sau în zone de diasporă internă, nu consideră că deciziile administrației locale au vreo influență asupra vieții lor cotidiene.

15 În plus, pentru tinerii maghiari din Transilvania conceptul de patrie este în totalitate difuz. Acest fapt nu este luat în considerare de Veres Valér (2008) când, pe baza răspunsurilor date pe marginea acestui concept, dorește să formuleze afirmații tranșante în legătură cu structura identitară a maghiarilor din Transilvania.

5.8. Obiceiuri de consum

În blocul de întrebări referitoare la obiceiurile de consum am întrebat și cât de des consumă tinerii legume proaspete, fructe, alimente fără conservanți, mâncare de tip fast-food, cafea, alcool, țigări, respectiv produse euforizante (droguri). Făcând comparația cu eșantionul național, maghiarii consumă mai multă cafea, respectiv produse cumpărate din fast-food-uri; în alte privințe, răspunsurile lor sunt asemănătoare cu cele ale tinerilor români. Nivelul consumului de alcool și de țigări a putut fi comparat cu datele din 2001. Astfel, consumul ambelor produse a scăzut în ultimii șapte ani. În 2001, 25% dintre tinerii maghiari din Transilvania cu vârste între 18 și 29 de ani au declarat că nu consumă niciodată alcool, pe când în 2008 proporția acestora a fost de 31%, iar ponderea nefumătorilor a crescut de la 50% la 55%.

5.9. Timp liber, consum cultural

În privința petrecerii timpului liber și a consumului cultural am utilizat două blocuri de întrebări. Cu ajutorul primului am putut compara rezultatele cu trendurile naționale (Barometrul pentru Tineret 2008), cu ajutorul celui de-al doilea am putut compara rezultatele cu situațiile din 2001 (MOZAIK 2001).

Prima întrebare viza frecvența practicării fiecăreia dintre cele 11 activități de petrecere a timpului liber (zilnic, de 2-3 ori pe săptămână, de 2-3 ori pe lună, de 2-3 ori pe an sau niciodată). Pe baza acesteia se poate constata că următoarele activități de petrecere a timpului liber sunt practicate cu precădere de tinerii maghiari (cu anumită frecvență): vizionarea programelor de televiziune (96%), petrecerea timpului cu prietenii (95%), excursii (85%), frecventarea cafenelelor, a barurilor (81%), participarea la concerte de muzică ușoară (66%), sportul (66%), lectura literaturii beletristice (64%), frecventarea discotecilor (56%), participarea la programe de teatru, de balet sau la concerte (48%), frecventarea cinematografelor (43%). Tinerii maghiari se uită mai rar la televizor, frecventează mai rar baruri și discoteci. Sunt mai des însă împreună cu prietenii și ies puțin mai mult în excursii, mai mulți merg la cinematograf și la teatru.

Prin a doua întrebare am dorit să aflăm când a fost respondentul ultima dată la teatru, cinematograf, bibliotecă, discotecă, concert, casă de cultură, bal, petrecere privată, muzeu. Dacă comparăm răspunsurile cer-

cetării din 2008 cu rezultatele din 2001 reiese că tinerii maghiari practică toate formele de consum cultural/activități de petrecere a timpului liber mai rar decât anterior. Acest lucru, în opinia noastră, este reversul sau prețul expansiunii consumului. Am văzut că situația materială și nivelul de trai al tinerilor s-a îmbunătățit, însă cu un preț (fapt neverificat printr-o întrebare, dar probabil): au muncit mai mult și au avut mai puțin timp liber. Din cauza acestui fapt diferitele modalități ale consumului cultural (care pot fi legate de cultura elitelor și cultura de masă) se restrâng deopotrivă.

5.10. Relații interetnice, toleranță

Tinerii maghiari resping în proporții aproape egale romii, homosexualii, dependenții de droguri și pe cei infestați cu SIDA: 63% dintre ei nu ar accepta în familie un rom. În cazul homosexualilor această proporție este de 67%, în cazul bolnavilor de SIDA, de 64%, în cazul dependenților de droguri fiind de 66%. Cercetarea noastră a confirmat acea concluzie a studiului Kárpát-Panel din 2007 conform căreia tinerii maghiari din Transilvania sunt intoleranți față de grupul cel mai diferit – care întruchiează alteritatea (Papp Z.–Veres 2007). Însă nu stă în picioare declarația în legătură cu aceasta făcută de Papp Z. Attila, care afirma că acest fapt este identic cu situația în care „minoritatea începe brusc să se comporte ca o majoritate intolerantă” (vezi <http://itthon.transindex.ro/?cikk=6451>). Însă dacă rezultatul este comparat cu răspunsurile majorității (adică ale tinerilor din România), reiese că aceștia sunt mai intoleranți. Toate categoriile enumerate (rom, handicapat, homosexual, bolnav de SIDA, dependent de droguri) ar fi acceptate de către tinerii maghiari într-un procent semnificativ mai mare ca vecin, prieten sau chiar ca membru al familiei. Tinerii maghiari au o atitudine mai tolerantă față de majoritari în comparație cu părerile majoritarilor față de ei. 43% dintre tinerii români nu ar vedea cu ochi buni un maghiar ca membru al familiei, în timp ce în rândul maghiarilor această pondere este de numai 18%. 32% dintre tinerii maghiari spun că există legături de colaborare între maghiari și români. În cazul tinerilor din România această proporție este de 23%, și un lucru mai îngrijorător este că în cazul tinerilor din Transilvania care trăiesc împreună cu tineri maghiari, această pondere este de doar 12%. 38% dintre maghiari au caracterizat relațiile româno-maghiare ca fiind conflictuale. Această pondere este puțin mai scăzută în cazul întregului

eșantion pe România (31%), dar în rândul tinerilor din Transilvania este de 51%. În acest caz nu este adevărat că legătura directă, conviețuirea îi apropie pe unii de alții și atenuează prejudecățile.

5.11. Experiența și practica migrației

La începutul/mijlocul anilor '90 membrii minorităților etnice și religioase au luat parte în mai mare măsură la procesele de migrație. Chiar la începutul anilor '90 s-au format foarte repede rețelele de migrație înspre Ungaria din localitățile locuite de maghiari, rețele construite pe legături de rudenie și prietenie (Oláh 1994). Una dintre consecințe a fost că cei de naționalitate maghiară au plecat la muncă în străinătate, în special în Ungaria, într-o proporție mai mare decât românii. După trecerea în noul mileniu au apărut mai multe semne care au arătat că românii pleacă la muncă în străinătate cel puțin în proporții egale sau chiar mai mari decât maghiarii (Sandu 2000, 2005). Pornind de la acest fapt, ne-am așteptat ca în ceea ce privește potențialul și experiența de migrație să nu existe diferențe între tinerii maghiari și români.

Față de aceasta, diferențele au fost însemnate în cercetarea din 2008. Față de media pe țară și pe Transilvania, tinerii maghiari au plecat la muncă în străinătate în proporții mult mai mari, au fost în călătorii de studiu, dar au fost în străinătate și la cumpărături, să-și viziteze rude sau prieteni, respectiv ca turiști. În privința intenției de emigrare diferența este mai mică, dar aceasta caracterizează tinerii maghiari într-un procent mai mare în cazul tuturor formelor de emigrare.

Dacă încercăm să comparăm rezultatele noastre cu MOZAIK 2001, reiese că intenția de a munci în străinătate nu a scăzut în mod semnificativ. În 2001, 41%, în 2008 38% dintre tinerii maghiari doreau să muncească în străinătate. Însă în ultimii 7 ani s-au schimbat în mare măsură țările-țintă. În 2001, 75% dintre maghiarii dornici să lucreze în străinătate au indicat Ungaria; ponderea acestora a scăzut la 38% în 2008, când mai mulți (41%) au indicat Germania și Austria, urmate de Anglia și SUA. Țările-țintă ale maghiarilor diferă în mare măsură de cele ale tinerilor români, care doresc să muncească în primul rând în Italia și Spania.

Bibliografie

ANSIT

2007 *Starea tineretului și așteptările sale. Diagnoză 2007*. Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativelor Tinerilor, București.

2008 *Starea socială și așteptările tinerilor din România. Barometrul de opinie publică*. Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativelor Tinerilor, București.

BALLA Réka

2006 Atitudini politice în rândul participanților la festivalul Peninsula. *Web* (14–15), 73–78.

BAUER Béla – LAKI László – SZABÓ Andrea (coord.)

2002 *Raport preliminar*. Institutul Național de Cercetare a Tineretului, Budapesta.

BECK, Ulrich

2003 *A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba*. Editura Századvég–Societatea de Științe Sociale Andorka Rudolf, Budapesta.

CSEKE Péter

1998 Székelyudvarhelyi fiatalok – korszakváltás küszöbén. *Korunk* IX. (6) 37–45.

EMIGH, Rebecca Jean – SZELÉNYI Iván (coord.)

2000 *Poverty, Ethnicity and Gender in Eastern Europe During the Market Transition*. Praeger, London.

ERCSEI Kálmán

2006 Fél-sziget fesztivál ifjúsága: fesztiválok ifjúsága? Az iskolázottság és továbbtanulás összehasonlító vizsgálata az ifjúsági korszakváltás kontextusában. *Web* (14–15) 47–61.

GÁBOR Kálmán

1998 Inegalități sociale – șansele tinerilor. *Korunk* IX. (6) 12–19.

2004 MOZAIK 2001 – A perifériáról a centrumba. Tézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének az értelmezéshez. *Erdélyi Társadalom* 2. (2) 9–23.

GÁBOR Kálmán – GAUL Emil – SZEMERSZKI Marianna

2006 Trendek a sziget-kutatásban. Az új fiatal középosztály kialakulása. *Web* (14–15) 9–34.

GÁBOR Kálmán – VERES Valér (coord.)

2005 *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredforduló után*. Belvedere, Szeged.

GHEȚĂU, Vasile

1981 O abrodare longitudinală a fertilității din România. *Viitorul Social* 1. 102–117.

1987 Fertilitatea unor generații feminine în România. *Viitorul Social* 6. 548–557.

GYURGYÍK László

2004 A szlovákiai magyarság társadalmi szerkezetének alakulása 1980–2001 között. *Korall* (18) 155–176.

HONNETH, Axel

1997 Az individualizálódás aspektusai. In: *Elismerés és megvetés. Tanulmányok a kritikai társadalomelmélet köréből*. Jelenkor, Pécs.

INS

2004 *Recenământul populației și al locuințelor*. Institutul Național de Statistică, București.

KISS Tamás

2000 Ifjúsági életszakasz és jövőstratégiák az észak-erdélyi nagyvárosok középiskolásai körében. In: VERES Valér (coord.): *Nemzeti vagy nemzetközi integráció. Erdélyi középiskolások átalakulásban*. Limes – Új Mandátum, Kolozsvár, 109–141.

KISS Tamás – BARNA Gergő – SÓLYOM Zsuzsa

2008 Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyarok társadalmi helyzetéről és elvárásaitól. Összehasonlító gyorsjelentés. *Műhelytanulmány*, 12. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

KISS Zita – PLUGOR Réka – SZABÓ Júlia

2006 Értékrend és ifjúsági szabadidő-kultúra a Fél-szigeten. *Web* (14–15) 63–72.

KLIGMAN, Gail

2000 *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*. Editura Humanitas, București.

LADÁNYI János – SZELÉNYI Iván

2006 *Patterns of Exclusion. Constructing Gypsy Ethnicity and the Making of an Underclass in Transitional Societies of Europe*. Columbia University Press, New York.

MUREȘAN, Cornelia

2007 *Family Dynamics in Pre- and Post-transition Romania: a Life-table Description*. Max Planck Institute for Demographic Research, WP 2007-018.

OLÁH Sándor

1994 Egy székelly falu vendégmunkás-potenciálja (1990–1993). In: SIK Endre – TÓTH Judit (coord.): *Jönnek? Mennek? Maradnak?* MTA PTI Nemzetközi Migráció Csoport Évkönyve, Budapest, 163–174.

PAPP Z. Attila – VERES Valér (coord.)

2007 *Kárpát-panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái.* MTA – Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

SANDU, Dumitru

2000 Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. *Sociologia românească* 3/4, 5–52.

2005 Emerging Transnational Migration from Romanian Villages. *Current Sociology* 53, 555–582.

TREBICI, Vladimir – GHINOIU, Ion

1986 *Demografie și etnografie.* Editura Științifică și Enciclopedică, București.

VERES Valér

1998 Pénz vagy tudás? *Korunk* IX. (6) 26–36.

2004 A Kárpát-medencei magyar fiatalok életeseeményei, társadalmi-gazdasági helyzete és közérzete. *Erdélyi Társadalom* 2. (2) 24–58.

2006 Középosztályosodási tendenciák vizsgálata a marosvásárhelyi Fél-sziget fesztivál résztvevői körében. *Web* (14–15) 35–45.

2008 *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése. Studii de Atelier. Cercetarea Minorităților Naționale din România* 2. Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca.

VERES Valér (coord.)

2000 *Nemzeti vagy nemzedéki integráció. Erdélyi középiskolások átalakulásban.* Limes–Új Mandátum, Kolozsvár.

ZINNECKER, Jürgen

1992 A fiatalok a társadalmi osztályok terében (Új gondolatok egy régi témához). In: GÁBOR Kálmán (coord.): *Civilizációs korszakváltás és ifjúság.* Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága, Szeged, 5–28.

Sorin MITULESCU

Repere în cercetarea de tineret din România ultimelor decenii

Până în 1990, cercetarea privind tineretul din România a fost legată de o instituție puternic politizată în care tematica cercetării pornea de la ceea ce autoritățile așteptau atunci de la tineri și mult mai puțin (sau chiar deloc) de la ceea ce tinerii doreau sau considerau necesar. Și chiar dacă cercetătorii din acea instituție încercau să păstreze o anumită autonomie și o relativă obiectivitate științifică, puterea lor de inițiativă era drastic limitată. Subordonarea cercetării de tineret față de administratorii de politică publică s-a păstrat într-o anumită măsură și după '90 prin conservarea Centrului de Studii și Cercetări pentru Tineret din București și trecerea acestuia în subordinea Ministerului Tineretului și Sportului (Schifirneț 1999: 139). În noile condiții politice Centrul a încercat introducerea unor criterii intrinseci de stabilire a tematicii de studiu și în mare parte a reușit. De exemplu, așa cum recunoaște C. Schifirneț, „...dacă până în anul 1989 aspectele profesionale ocupau un loc mai mare în planul de cercetare al Centrului, după această dată, datorită schimbărilor sociale și economice și în structura de interese ale tinerilor, locul acestora a scăzut în favoarea unor subiecte noi” (Schifirneț 1999: 142). Dar mecanismele de finanțare și administrative nu garantau independența cercetătorilor. Schimbarea față de perioada anterioară au devenit tot mai evidente pe măsura apropierii de mijlocul anilor '90.

Care a fost tematica cercetărilor Centrului la începutul anilor '90 putem vedea din volumul publicat de această instituție în 1996 (CSCPT 1996): aspecte ale vieții sociale care au impact special asupra situației tinerilor, legislație, integrare profesională, educație non-formală, delinvență, emigrare, relații interetnice, stimularea creativității, religie, va-

lori, atitudini și mod de viață, asociativitate (vezi CSCPT 1996). Volumul cuprinde cercetări cu bază empirică redusă (barometrele de opinie vor începe doar din același an 1996) și nu pare să se bazeze pe o paradigmă teoretică comună. Dar are meritul de a reprezenta prima exprimare publică a interesului cercetătorilor pentru tematica de tineret după o pauză de mai bine de 7 ani. În același an sunt publicate și rezultatele cercetărilor asupra tineretului realizate în cadrul Institutului de Cercetare pentru Calitatea Vieții din București (Mărginean coord. 1996). Volumul, mai elaborat din punct de vedere teoretic, mai sistematic și mai omogen, cu o bază empirică destul de consistentă, pune accent pe „procesul tranziției postcomuniste” care afectează calitatea vieții tinerilor. Aspectele economico-sociale sunt predominante, iar cele mai multe date provin din anchete pe eșantioane naționale (de tineri, de elevi sau studenți, de populație peste 18 ani sau de gospodării [Mărginean coord. 1996: 17-19]).

Conceptul de tranziție pare să marcheze cercetarea asupra tineretului de-a lungul întregului deceniu '90. Lucrarea lui Dumitru Sandu (1999), chiar dacă nu a fost în atenția tuturor cercetătorilor din domeniu, poate fi considerată paradigma valabilă pentru cercetarea tineretului din această perioadă. Fără a se opri în mod explicit asupra problematicii tineretului, autorul atrage atenția asupra caracteristicilor tineretului rural, una dintre categoriile sociale puternic afectate de procesele de reformă sau modernizare.

Preocupările sociologilor din Cluj se focalizează în această perioadă pe teme precum cultura identitară a tineretului, relațiile interetnice dintre elevii români și maghiari și raporturile dintre generații (Veres 2000). Sunt analizate rezultatele unor anchete desfășurate în rândul elevilor de liceu din Transilvania, în climatul politic și social al perioadei, marcat de „excese și inflamații”. Schimbarea socială latentă și relația dintre generații din perspectiva conceptului de „tineret-centrism” sunt în atenția cercetătorilor.

Cercetările privind tineretul se dezvoltă și în jurul analizei principalelor probleme sociale. Unul dintre obiectivele pe care sociologii și le propun este de a constata cum se reflectă evoluțiile economice și politice în planul opiniilor și al reacțiilor populației tinere. Deși aparent tinerii par a fi mai puțin legați de evoluția economiei și a politicii reale, ei sunt departe de a fi insensibili la ceea ce se întâmplă în jurul lor. Volumul publicat în 2004 de ANSIT (Mitulescu coord. 2004) urmărește schimbările evidențiate prin sondajele de opinie pe eșantioane de tineri în perioada „de tran-

ziție târzie 1996-2003”. Pe intervalul menționat, datele arată o creștere a satisfacției (mai ales la tinerii din mediul urban). În schimb, se profilează o deteriorare a climatului la locul de muncă și o creștere a neîncrederii tinerilor față de societatea din jurul lor și mai ales față de guvernanți. Intenția de a pleca din țară este tot mai răspândită.

La sfârșitul mileniului II și începutul celui nou atitudinile față de viața politică ale tinerilor din România par a fi în concordanță cu cele ale tinerilor din întreaga Europă (chiar dacă sunt rezultatul unei evoluții cu totul diferite). Un document elaborat de Comisia Europeană în domeniul politicilor de tineret (2001) atrăgea atenția asupra faptului că tinerii par să-și piardă încrederea în sistemele decizionale existente, să se detașeze de formele tradiționale de participare la viața publică, precum și față de acțiunea organizată, că ei nu-și regăsesc întodeauna preocupările reflectate în politicile publice concepute pentru ei, se refugiază în indiferență sau individualism sau în moduri de exprimare aflate la limita căilor democratice. Concluzii asemănătoare sunt menționate și de sociologii români care constată un mare decalaj între cei doi poli ai interesului tinerilor: cel superior – distracție, muzică (aproape 90% din preferințe), în timp ce viața politică ocupă limita de jos.¹ Cu alte cuvinte, interesul tinerilor pare a merge mai ales către ceea ce este facil, senzorial și mult mai puțin către ceea ce este rațional, abstract, grav. S-a formulat ipoteza (CSCPT 1998) conform căreia slaba participare civică și politică a tinerilor nu este determinată doar de lipsa de interes, ci și de perceperea unui mediu social-politic și a unui sens al schimbărilor sociale din ultimii ani nefavorabil afirmării lor. Dezinteresul lor în ce privește participarea politică – cel puțin în formele instituționale pe care societățile democratice contemporane încearcă să le propună acestor „viitori cetățeni” – este semnalat la începutul anilor 2000.²

Tot din acei ani datează și colaborarea cu reprezentanții Comitetului director european pentru tineret (CDEJ). Prin direcția sa pentru tineret, Consiliul Europei recomandă și României să elaboreze propriul raport național asupra politicii de tineret. Echipa internațională care coordonează acțiunea atenționează asupra posibilității ca procesele de dezvoltare

- 1 Sondaj de opinie realizat de Laboratorul de Cercetări pentru Media – iunie 2002, coordonator Ioan Drăgan; populația țintă – adolescenții din București; rezultate prezentate în *Dilema*, nr. 513, 2003.
- 2 Vezi sondajul de opinie realizat în 2002 de Metro Media Transilvania și Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativei Tinerilor, Document ANSIT.

și democratizare din societatea românească să marginalizeze categorii extinse din societatea românească, printre care și tinerii (Helsingius 2001).

Primul volum publicat în 2003 de nou înființata Agenție Națională pentru Sprijinirea Inițiativei Tinerilor își propunea să evidențieze perspectiva de apropiere a cercetării tineretului de munca de tineret și de elaborarea politicilor de tineret (ANSIT 2002). Autorii studiilor par a se strădui să apropie analiza sociologică de fundamentarea acțiunii în domeniul politicii de tineret. Partea a doua a volumului ilustrează această tendință nouă de a urmări sprijinirea inițiativei tinerilor prin dezvoltarea serviciilor pentru tineri și formarea tinerilor pentru viață. Volumul menționează rolul important pe care îl pot juca profesioniștii specializați în activități de tineret și de educație nonformală și totodată trece în revistă cele mai importante mijloace de sprijinire a inițiativei tinerilor.

Studiile realizate în ANSIT în perioada 2004-2006 arată că valorile împărțite de cei mai mulți dintre tineri sunt toleranța, comportamentul civilizat, responsabilitatea, munca. Cele respinse sau căroră nu li se acordă importanță sunt supunerea, individualismul, spiritul de economie. Și totuși, dincolo de o serie de comportamente standardizate și „la modă“ (moda acționează ca o fatalitate față de adolescenții de pretutindeni, capacitatea lor de a se opune curentului fiind foarte scăzută la această vârstă), dincolo de îmbrăcămintea purtată adesea ca o uniformă, dincolo de limbajul ce sună uneori strident și oboseitor prin repetare, adolescenții sunt o categorie ea însăși diversă. Diversă prin origini, diversă prin șansele de afirmare și dezvoltare personală, diversă prin performanțe și aspirații. Concluzia studiilor ar fi că, atunci când se vorbește despre adolescenți sau tineri, este bine să fie evitate generalizările pripite.

Conform sondajelor realizate la ANSIT, când avem de-a face cu acceptarea unor principii mai generale cum ar fi „libertatea fiecăruia de a adopta comportamentul și ținuta dorită” sau „toleranța față de o viață mai puțin obișnuită”, găsim în rândul tinerilor o majoritate tolerantă (60-70%) și doar o minoritate de 10-15% care nu acceptă. Când atingem însă un aspect mai concret și controversat cum ar fi „toleranța față de comportamentele homosexuale”, nu mai putem vorbi despre o majoritate și o minoritate, ci mai degrabă despre câteva segmente extreme care nu pot cădea de acord.

Momentul aderării la Uniunea Europeană nu putea să nu fie precedat de o dezbateră în jurul condiției unei generații care va duce greul proce-

sului de integrare. Se constata că globalizarea este contestată cel mai vehement în rândul tinerilor, deși tocmai ei sunt cei mai direcți și interesați beneficiari ai progreselor tehnologice și informatice. Studiul realizat în România de un colectiv de la Universitatea din Erfurt confirma că România este „în ceea ce privește punctele de vedere, orientările valorice, viziunile și speranțele tinerei sale generații, aptă de integrare” (Leisse–Leisse 2005: 117). Pe aceeași linie de preocupări, dar cu o abordare mult mai complexă, se înscrie și lucrarea elaborată de un colectiv de la Universitatea „Babeș-Bolyai” (Micșoiu et alii 2007).

Sondajul „*Tânăr în România*” comandat de British Council se focalizează pe aspecte cum ar fi toleranța și conservatorismul, voluntariatul, accesul la noile tehnologii informaționale și interesul pentru media. Se conturează astfel trăsăturile unui tineret postmodern în România (tendințe semnalate încă din volumul Centrului din 1996 prin vocile lui Ilie Bădescu și G. Roncea). Nu întâmplător, sondajul se realizează pe un eșantion de tineri din marile centre urbane ale României.

Anul 2007 aduce în atenție problema inițierii și a organizării unei rețele naționale a cercetării de tineret. Are loc un seminar la Sibiu, la aproape două decenii de când Centrul de Studii și Cercetări pentru Problemele Tineretului organizase ultima întâlnire de acest fel, drapată în retorica obligatorie specifică perioadei și lăsând doar să transpară unele idei și constatări străine ideologiei oficiale. Unii dintre cei care se aflaseră printre participanții la acele evenimente erau acum și semnatari ai volumului editat cu ocazia seminarului de la Sibiu (vezi Mitulescu coord. 2007). Totuși, majoritatea celor prezenți au fost tineri și foarte tineri. Ei au venit de la universități și institute de cercetare din întreaga țară: Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Universitatea București, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, Universitatea „Spiru Haret”, Universitatea „Petre Andrei” din Iași, Universitatea de Stat din Oradea, adăugându-se reprezentanților Direcției de Studii și Cercetări pentru Problemele Tineretului din ANSIT. Această participare și interesul de care s-a bucurat seminarul a demonstrat că problematica de tineret continuă să facă parte din preocupările intelectuale semnificative ale cercetării sociale din România și că cercetătorii sunt conectați la așteptările tineretului.

Volumul, reprezentând o selecție a lucrărilor prezentate și a dezbaterilor ce au avut loc la Sibiu, dorea a marca un progres pe drumul constituirii unei adevărate rețele naționale a cercetării de tineret din România,

reunind colective din diferite centre ale țării. Textele autorilor au avut ca latură comună preocuparea unei societăți în curs de modernizare care ar vrea să înțeleagă cât mai repede ce i se întâmplă, folosindu-se de tineri ca de un seismograf sensibil la astfel de schimbări, fie că ele au loc în sfera inovației tehnologice, a consumului, a serviciilor publice sau a educației, a stratificării sociale. Setul de reflecții din 2007 se concentra asupra situației tinerilor ancorată în procesele de globalizare și de integrare supranațională.

Aderarea României la Uniunea Europeană a prilejuit mai multe studii asupra tinerilor. Anul 2008 este marcat de o nouă întâlnire națională a sociologilor preocupați de tineret, la care s-a încercat să li se impună participanților o tematică mai unitară, și anume traiectoriile de viață ori stilurile de viață ale unor tineri, pornind de la pronunțata diversitate socială a tranziției. Printre participanți s-au găsit din nou mulți tineri: studenți la sociologie și chiar o elevă de la un liceu bucureștean, așa încât vocea tinerilor se poate auzi din ce în ce mai puternic. Ca personaje ale analizelor sociologice întâlnim: studenți, elevi, tineri cu comportamente deviante (delincvență, consum de droguri), tineri emigranți în țările europene cu traiectorii specifice și chiar cu stiluri proprii de viață.

Concluzia acestei sumare treceri în revistă (fără pretenția de a fi exhaustivă) este că cercetarea de tineret a parcurs un drum cu numeroase acumulări și chiar dacă a fost marcată de limite atât teoretice, cât și organizatorice, reprezintă un patrimoniu științific ce nu poate fi neglijat. Bazele de date existente, ca și textele elaborate în această perioadă istorică frământată, stau mărturie drumului parcurs prin tranziție de tânăra generație, drum nu lipsit de greutate și eșecuri, dar și de posibilitatea asumării libertății atât de dorite în urmă cu 20 de ani.

Bibliografie

CSCPT

1996 *Tineretul în România actuală. Sinteze de cercetare*. Centrul de Studii și Cercetări pentru Probleme de Tineret, București.

1998 *Starea tineretului. Sinteza. Decembrie 1998*. Manuscris.

Comisia Europeană

2001 *Carta Albă a Comisiei Europene. Un nou elan pentru tineretul Europei*.

HELSINGIUS, Ulla (coord.)

2001 *La Politique de la jeunesse en Roumanie. Rapport d'un group international d'experts nommé par le Conseil de l'Europe*. Conseil de l'Europe, Strassbourg.

LEISSE, Olaf – LEISSE, Utta-Kristin

2005 *Barometrul de aderare: România*. Domino, București.

MĂRGINEAN, Ioan (coord.)

1996 *Tineretul deceniului unu. Provocările anilor '90*. Editura Expert, București.

MICȘOIU, Sergiu – BRAD, Mirel – NABĂR, Loredana (coord.)

2007 *Percepții și atitudini ale studenților Universității „Babeș-Bolyai” față de Uniunea Europeană*. EFES, Cluj-Napoca.

MITULESCU, Sorin (coord.)

2004 *Tinerii în dinamica sondajelor de opinie*. Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativei Tinerilor, București.

2007 *Studii în domeniul tineretului*. Editura Didactică și Pedagogică, București.

SANDU, Dumitru

1999 *Spațiul social al tranziției*. Polirom, Iași.

SCHIFERNET, Constantin

1999 Treizeci de ani de cercetare științifică a tineretului. *Sociologie românească* 1. 137–143.

VERES Valér (coord.)

2000 *Liceenii ardeleni în tranziție. Integrare națională versus generațională*. Limes, Cluj-Napoca.

Transformarea socială și tineretul în Europa de Est. Situția tinerilor maghiari din România

Probleme teoretice

O întrebare fundamentală este cum anume poate fi comparat tineretul vest-european cu cel est-european. Cert este că tinerii din Europa Occidentală, datorită faptului că trăiesc în centre de dezvoltare industrială capitaliste, sunt mult mai expuși presiunilor modernizării. Criza dramatică a modernizării care odată cu prăbușirea socialismului de stat atinge acum întregul sistem al societății est-europene scoate la iveală acele deosebiri fundamentale care au fost acoperite de confruntările dintre est și vest în deceniile de după război: a trăi în Europa de Est înseamnă practic a trăi la periferia dezvoltării economice a Europei. Geneza europeană a polarizării centru-periferie datează, potrivit unor teoreticieni, încă din secolul al XVI-lea, momentul nașterii ordinii capitaliste. Potrivit lui Wallerstein, scurta istorie a socialismului și a comunismului est-european și sovietic este doar un posibil răspuns la dezvoltarea istorică și la situația socioeconomică periferică a acestei regiuni a Europei (Wallerstein 1983).

Dacă analizăm instituția tineretului ținând cont de condițiile socio-istorice ale periferiei, atunci va trebui să evităm cel puțin două capcane teoretice:

(1) Dacă, presupunând o dezvoltare lineară, vom privi tineretul est-european ca fiind un model anterior al tineretului occidental, vom găsi o imagine distorsionată. (La o analiză superficială a datelor empirice poate fi la îndemână construirea unei asemenea perspective.) Teza întârzierii exclusiv temporale a modernizării est-europene, anume acel „cultural lag”, ignoră faptul că condițiile de viață și condițiile sociale ale tinerilor din țările periferice indică diferențe specifice.

(2) Cealaltă capcană constă în polarizarea pe dimensiunea static și dinamic: astfel, centrul este în schimbare continuă, în timp ce modernizarea țărilor periferice înseamnă doar perioade de criză și stagnare. Tineretul din centru se află pe partea însorită, iar tineretul de la periferie pe cea umbră. După prăbușirea socialismului viziuni asemănătoare acestui punct de vedere sunt formulate tot mai des în diferitele scenarii legate de viitorul tineretului est-european. În Ungaria aceste temeri au fost formulate cel mai pregnant de către Stumpf István: „Este posibil ca, din punct de vedere al formei pe care o îmbracă, provocarea tinerilor să traseze o nouă linie de demarcație în Europa. În opinia noastră încep să se contureze două scenarii: *tineretul ca actor social* (Europa de Vest), respectiv *tineretul ca purtător al crizei sociale* (Europa de Est)” (Stumpf 1994: 11-12).

În ceea ce privește primul scenariu, explicarea procesului se bazează pe adaptarea asupra tineretului a teoriei extinse a capitalului a lui Bourdieu. În societatea post industrială dezvoltarea tehnologiilor moderne, apariția calculatoarelor, revoluția comunicării în masă a supraevaluat dintre formele de capital așa-numitul capital cultural, posesia și cunoașterea bunurilor culturale acumulate de-a lungul istoriei (Bourdieu 1986, 1997). Obținerea capitalului cultural este însă un proces ce necesită mult timp; astfel, comportă o importanță deosebită faptul că în țările vestice se poate observa pas cu pas trendul de prelungire a duratei/perioadei de viață a tineretului. Datorită exploziei tehnicilor de comunicare în masă și răspândirii calculatorului, categoriile de vârstă fragedă, copiii, ajung foarte timpuriu în posesia unor cunoștințe pe care în multe cazuri nici generația părinților lor nu le dețin.

Față de aceasta, etapa de tinerețe comportă un specific fundamental diferit în țările regiunii est-europene, unde tineretul apare ca rezervor al problemelor sociale. În multe țări din Europa de Est o mare parte a tineretului nici nu are șansa de a se integra în lupta pentru capitalul cultural. În aceste țări perioada de tinerețe este relativ scurtă, o etapă de viață cu prea puțină greutate socioculturală. O situație de viață tranzitorie în care

tânărul este puternic legat de sistemul instituțional al societății adulte, mai cu seamă de sistemul organizat al universului muncii și al structurii familiale. În loc ca perioada de tinerețe să funcționeze ca o etapă independentă, ea apare de fapt ca o etapă de pregătire, în care tânărul, prin prisma poziției sociale, este inferior, expus din mai multe puncte de vedere (Stumpf 1992: 11–12).

Cu acest punct de vedere foarte la modă în zilele noastre nu suntem de acord, în aceeași măsură în care nu putem fi de acord cu acele opinii potrivit cărora tineretul din Europa de Est este o simplă copie a celui vest-european. Pe baza cercetărilor noastre apare ca un criteriu foarte elocvent *teama vizavi de dispariția obiceiturilor și de transformarea întreruptă a tinereții*. Acest tip de transformare nu poate fi pus exclusiv pe seama modelelor de tineret ale centrelor vest-europene care se afirmă prin intermediul media. Nu o putem interpreta ca fiind „occidentalizarea” tineretului est-european, ci într-o anumită măsură putem trata transformarea ca pe un „produs autohton” care este rezultatul dinamicii dezvoltării societății proprii a periferiilor est-europene. În zilele noastre ne pune pe gânduri faptul dacă am putea să facem o analiză profesionistă a schimbării tineretului din țările europene periferice, fără a ne ocupa de problemele național-culturale specifice ale tinerilor polonezi, cehi, români, sârbi sau maghiari sau fără a recurge cu o doză de ironie la asemenea „suplimente de analiză” cum ar fi a „treia cale” (Szelényi 1990).

Pentru interpretarea situației țărilor est-europene Jürgen Zinnecker propune conceptul de „modernizare selectivă”.¹ În concordanță cu Zinnecker, vom scoate în evidență trei dimensiuni ale „modernizării selective” care joacă un rol determinant în formarea perioadei de tinerețe (Zinnecker 1992).

„În primul rând: *Resursele limitate și infrastructura parțial dezvoltată duc până într-acolo încât modernizarea se produce nu pe un front mai extins și pe o perioadă mai îndelungată, ca în centrele de dezvoltare capitaliste, ci în mod selectiv și într-un timp relativ scurt. Acest lucru este valabil atât în sfera economică, cât și în transformarea relațiilor cotidiene.* (Hankiss Elemér analizează foarte bine procesul, și anume modul în care goana de la începutul anilor '60 după îmbogățirea materială pe ruinele micronețurilor, comunităților, asociațiilor distruse în anii '50 a creat acea variantă a individualizării moderne dezbrăcată de valorile sociale și de comunitate,

1 Modernizarea selectivă conține toate criteriile „întârzierii economice din perspectivă istorică” elaborate de istoricii economiei (ca, de exemplu, Gerschenkron 1984).

numită individualizarea „goală” [Hankiss–Manchin–Füstös–Szakolczai, 1982].

În al doilea rând: *Această modernizare selectivă este pusă în mișcare de către autoritățile centrale, cum ar fi, de exemplu, birocrăția supradimensionată a statului partid, care în vederea unor obiective precise de modernizare pune accent pe mijloace restrânse/limitate. Birocrăția statului partid înlocuiește infrastructura insuficient dezvoltată, cum ar fi, de exemplu, piața comerțului cu produs, sau „înlocuiește”/limitează publicitatea/opinia publică civică.*

În al treilea rând: *Modernizarea selectivă este secundată de ideologii economice și sociale puternice, care în condițiile periferiei și ale subdezvoltării conferă procesului de dezvoltare o forță motrice specială, considerată prielnică pentru a proteja societatea de puterea de dezvoltare capitalistă-industrială și pentru a moderniza. Marxism-leninismul ridicat la nivel de „religie de stat” a slujit acest interes în Europa de Est. (În această regiune, în timpul și după prăbușirea socialismului de stat, unele sau aceleași cercuri de putere încearcă să înlocuiască ideologia marxist-leninistă cu ideologii etatiste și naționaliste).*

În al patrulea rând: *A doua economie a câștigat teren; în Ungaria rurală, dar și în Transilvania, aceasta este strâns legat de reinventarea unei sumedenii de tradiții familiale, locale (Kemény 1991; Szelényi 1992).*

Dinamica dezvoltării centrului și a periferiei poate fi extinsă de la Europa la societatea globală, dar se poate restrânge totodată și la analiza procesului de diferențiere socială interioară a tineretului. Din punctul de vedere al modernizării tineretului, elitele tinere, în mod paradigmatic, se află în centru. O parte a urmașilor muncitorilor străini sau a tinerilor germani de clasă proveniți din rândul tinerilor vest-europeni reprezintă o formă a modernizării selective. Să ne gândim la acel proces de diferențiere care, în forma „societății de două treimi” sau în forma celor „două țări”, grupează social, respectiv regional tinerii din Europa Occidentală. În condițiile modernizării selective, perioada de tinerețe are caracteristici structurale bine definite. În primul rând: schimbarea orientată spre profesie este inclusă într-o cvasiperioadă de tinerețe. Prin intermediul implicării statului, tinerețea devine perioada de dobândire a „competențelor” școlare/educaționale. Transformarea practicilor de dobândire a statutului profesional dinspre modelul de cooptare spre modelul concurențial bazat pe performanță – de la „sponsored mobility” la „contest mobility” – este concomitentă cu slăbirea familiei și a mediului de origine ca mediu de socializare. *Procesul de modernizare selectivă înseamnă că fo-*

rumurile de socializare tradiționale își transferă o parte a competenței, a influenței și a posibilităților de control al societății unor structuri instituționale școlare/educaționale care (de cele mai multe ori), sub autoritatea statului, funcționează ca spațiu social semiautomat al tineretului.

Astfel pot fi descrise, mai cu seamă începând cu anii '60, schimbările comune ale perioadei de tinerețe în spațiul social occidental și est-european. Modernizarea selectivă înseamnă că spațiul în care se desfășoară procesul de dobândire a statutului ocupațional s-a extins și a devenit mai semnificativ. Spațiul apărut este de fapt un spațiu al tineretului controlat de stat.

În viața tinerilor, reorganizarea traiectoriei spre statutul ocupațional și transformarea ei în traiectorie școlară a rămas o prezență deosebit de izolată, căreia nu îi corespund spații libere viitoare. Din această cauză, în Europa de Est putem vorbi despre un moratoriu înjumătățit și limitat. Față de schimbarea traiectoriei spre statut ocupațional, celelalte două traiectorii de carieră care conduc la roluri de adult familist și la personalitatea civică rămân în umbră. Nu s-a dezvoltat acel mod de viață cuprinzător al tineretului pe care l-am numit moratoriu școlar/educațional. Controlul de stat asupra traiectoriei spre statutul școlar/educațional are drept consecință faptul că în interesul economiei, la presiunea economiei, împarte din start cărțile de joc; de exemplu, la începutul anilor '70 a avantajat instruirea muncitorilor calificați, iar consecința apare în zilele noastre în problematica șomajului în rândul tinerilor. Cauza șomajului și, în interiorul acestuia, a șomajului în rândul tinerilor a fost previzibilă, esența ei constând în reproducerea forței de muncă necalificate, neinstruite.

„Consecințele sărăciei sunt de departe cele mai grave în domeniul educației copiilor. În cazul muncitorilor din județul Pest, dacă alături de liceeni includem și copiii care învață la școli profesionale și pe cei care sunt înscriși la orice formă de învățământ după terminarea școlii generale, atunci jumătate din copiii muncitorilor calificați și doar 30% din copiii muncitorilor necalificați își continuă studiile. Asta înseamnă în opinia noastră că peste câteva decenii vom fi puși în fața celei mai grave probleme sociale. Dezvoltarea tehnicii îi va elimina în câteva decenii pe cei care nu au mai mult de 8 clase. Copiii care nici după împlinirea vârstei de 14 ani nu urmează un liceu și nici nu învață vreo meserie, peste douăzeci-treizeci de ani vor reprezenta cea mai mare problemă atât pentru ei înșiși, cât și pentru întreaga țară.” (Kemény 1991: 82)

Citatul ne arată că problema șomajului în rândul tinerilor nu este nouă și nu este o problemă a recesiunii economice actuale, ci prin ea se reflectă sistemul educațional cu rolul lui de reproducere, structura socială a satelor și orașelor, în fapt, întreaga țesătură a societății. În concluzie, trebuie să avem în vedere un asemenea „produs autohton” al socialismului de stat a cărui schimbare are efecte asupra întregii societăți, de la instituții la indivizi.

Potrivit modelului traiectoriei de educație individualizată, transformarea modului în care este organizată dobândirea statutului profesional la tinerii vest-europeni este cauzată de faptul că se desprind mai timpuriu și într-o măsură mai mare de familie și de mediul de origine. Însă la tinerii est-europeni se conturează din ce în ce mai mult tendința potrivit căreia singurul mod de a se rupe mai devreme și mai puternic de mediul familial este să intre în faza de întemeiere a familiei într-un ciclu de viață mai timpuriu. Căsătoria și apariția copilului se integrează în traiectoria normală de viață a tineretului. Așadar, caracterul selectiv al modernizării selective înseamnă limitarea perioadei de viață a tinereții. De exemplu, în RDG, începând cu anii '70, recunoscut ca atare de societate și cu sprijinul statului, s-a creat un model potrivit căruia studenții foloseau perioada studenției pentru a întemeia o familie.

Cu totul alta este situația în cazul modelului vest-european al etapei de viață a tinereții, în care această etapă se desfășoară în afara familiei. În contrast cu tematizarea deschisă a modului de viață individualizat, traiectoria dobândirii statutului de familist este ascunsă, va avea un caracter secundar. Această sarcină a traiectoriei de viață se va reîntoarce doar ca structură și experiență a legăturilor de cuplu informale.

Dacă analizăm diferitele transformări ale celor două traiectorii spre dobândirea statutului profesional și spre întemeierea unei familii, vom avea imaginea paradoxului modernizării selective din Europa de Est: pe lângă multitudinea de semne ale modernizării (îmbrăcăminte, dansuri etc.), rolul normelor și al valorilor tradiționale este foarte puternic. La sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 Kemény István a evidențiat în mai multe studii rolul determinant al tradiționalismului (Kemény 1992). Foarte ușor poate fi observat caracterul pronunțat și tenace al rolurilor de gen tradiționale și în perioada de tinerețe. Acest fapt infirmă interpretările politice ale egalității de gen. În capitolul care compară modelele culturale ale tinerilor vest-germani și maghiari ne referim la faptul că, în timp ce în cazul tinerilor vest-germani diferențele de origine, de școlari-

zare și de gen se estompează, în rândul tinerilor maghiari ierarhizările sociale joacă încă un rol însemnat. De exemplu, dezvoltarea civilizației duce la scurtarea perioadei tradiționale a culturii muncitorilor tineri.² În schimb, în rândul tinerilor maghiari proporția acestui tip a scăzut mai puțin și chiar în 1985 a fost de 21%, în comparație cu cele 6% ale tinerilor germani. Reprezentanții acestui tip provin mai ales de la sat și sunt femei, a căror principală caracteristică este stilul de viață privatizat care pivotează în jurul bunurilor materiale, fapt ce conduce la izolare socială (Gábor–Molnár 1992). Așadar, fetele modelului de tineret vest-european sunt mult mai emancipate, cu toate că în plan ideologic – în cadrul debaterii publice – există numeroase idei tradițional-conservatoare în privința diferențelor de gen.

Cu un moratoriu școlar înjumătățit specializat în detraditionalizarea statusului muncii, reproducerea feminină adolescentină – făcând abstracție de programele de sprijin care se referă la aceasta și de eforturile ideologice – nu poate fi pusă sub semnul întrebării. Modernizarea traiectoriei în privința întemeierii familiei are o importanță covârșitoare în geneza moratoriului de educație a femeilor. În acest sens putem formula următoarea teză: adolescența feminină se modernizează paralel cu adolescența masculină doar alături de formarea unui moratoriu educațional extins care, pe lângă reorganizarea traiectoriei pentru dobândirea unui statut profesional, transformă și celelalte două traiectorii: spre statutul civic și spre cel familial. Școlarizarea fetelor în sine, mai mult, participarea pe picior de egalitate a fetelor în lupta concurențială pentru cariere de educație privilegiate poate fi interpretată doar ca un model al modernizării selective feminine. De la începutul secolului XX în Europa de Vest acest înțeles restrâns coincide cu integrarea fetelor în sistemul educațional și în cel al drepturilor. Modul de viață al tineretului comparabil și egal cu cel al băieților a început să se dezvolte pentru fetele din spațiul vest-european doar începând cu anii '50, în cadrul modelului moratoriului educației lărgite. Doar în aceste condiții s-a creat pentru femei acea traiectorie de viață liberă de obligații atât în raport cu mediul de origine, cât și cu întemeierea familiei.

2 Este caracterizat de faptul că prima experiență sexuală apare după împlinirea vârstei de 17 ani, însă individul intră pe piața forței de muncă înainte de împlinirea vârstei de 17 ani.

Cea de-a treia caracteristică a modernizării selective a tineretului este perioada de trecere a tinerilor la statutul de persoană adultă, la un statut de responsabilitate, la viața socială în care individul devine cumpărător, consumator și persoană politică. Una dintre caracteristicile perioadei tineretii în Europa de Est a fost că i-a lipsit sau a putut fi identificată doar în sectoare restrânse legătura dintre moratoriul de tineret și infrastructura socioculturală largă și relativ independentă care s-a creat pe parcursul mai multor decenii. Au lipsit mai cu seamă condițiile economice ale moratoriului școlar extins, serviciile din mediul urban și piața de consum multistratificată. În locul piețelor au pătruns intervenții ale statului care redistribuie resursele sociale pentru moratoriul de tineret. Pe baza economiei deficitare din Europa de Est și pe baza activității statale de compensare – unde partidele unice sunt parte a aparatului de stat – componentele modului de viață al tineretului au luat naștere în mod selectiv. Totul se derulează sub egida unui tineret dirijat de partid și de stat.

Unul dintre simbolurile moratoriului bazat pe grija statului a fost căminul studentesc. În ceea ce privește modelul de tineret vest-european, începând cu anii '60, cazarea pentru elevi și studenți a fost asigurată mai ales de sfera privată. Nu este întâmplător că protestele și mișcările sociale au izbucnit în acele locuri de multe ori în jurul ocupării simbolice sau reale a spațiului locativ privat, consecință a moratoriului de tineret considerată ca fiind autonomă. Elevii și studenții din Europa de Est au fost nevoiți să locuiască în primul rând în internate, care reprezintă o formă contingentă a locuirii în grup. Controlul exercitat de stat asupra tinerilor prin intermediul instituțiilor de învățământ se extinde și asupra sferei private și a timpului liber: *limitarea spațiului de referință al condițiilor de locuit la grupuri de status și instituții particulare a împiedicat dezvoltarea unei sfere publice mai generale a tinerilor. Rezultatul: moratoriu de tineret în formă de cazarmă.* În cazul activităților de petrecere a timpului liber, modernizarea selectivă apărea în forma birocratică a sprijinirii tinerilor. De exemplu, organizațiile naționale de tineret, ca FDJ în RDG sau KISZ (UTC) în Ungaria, au *monopolizat* oferta și serviciile destinate tineretului. Controlul politic și economia de penurie au sprijinit autonomia și cultura de față a moratoriului de tineret. Ținând cont de modernizarea selectivă, diferențele între tinerii vest- și est-europeni pot fi sintetizate conform schiței de mai jos:

Figura nr. 1. Evoluția traiectoriilor de viață în Europa de Vest și de Est. Moratoriul extins și selectiv

<i>Traietoriile de statut care influențează, determină experiențele de viață</i>	ciclul școlar al tinereții; moratoriu extins; ciclul de viață al tinerilor din Europa de Vest	perioada de tranziție a tinereții; moratoriu selectiv; etapa de viață a tinereții în Europa de Est
<i>1. traiectoria spre statutul profesional</i>	perioadă de educație deschisă și mai puțin planificată; o trecere mai puțin reglementată în sistemul instituțional al muncii, incertitudinea traseului	o prelungire planificată și limitată a perioadei de educație; trecere planificată în sistemul instituțional al muncii, traseu delimitat
<i>2. traiectoria spre statutul de familist</i>	desprinderea timpurie de casa părintească; întemeierea târzie a propriei familii; experimentarea timpurie a sexului și a legăturii de cuplu (singurătate socială)	desprinderea timpurie de casa părintească; întemeierea timpurie a propriei familii; control familial datorită condițiilor locative limitate
<i>3. traiectoria spre statutul civic</i>	infrastructura asigurată de piață și industrie; tineret consumator activ; control indirect	infrastructură asigurată prin intervenția statului (a partidului); tineret al statului (al partidului); control direct

Accelerarea ciclului de viață al tineretului și tinerii maghiari

Teza de la care pornim în analiza situației tinerilor maghiari din Transilvania este că în anii '90, după prăbușirea comunismului, tinerii au trecut de la periferie în centru. Acest lucru înseamnă că atât asupra tinerilor maghiari, cât și asupra celor români, asemenea tinerilor din Europa Occidentală, cad greutăți și presiuni multiple: de la șomaj până la competiția școlară, de la independența timpurie, de la devenirea ca actor pe piață până la utilizarea tehnicilor de eliminare și eliberare a tensiunii

și a stresului. Pentru tinerii est-europeni pătrunderea în centru reprezintă șanse crescute în competiția din ce în ce mai puternică, dar înainte de toate, nevoia de a răspunde unor provocări similare cu cele ale tinerilor vest-europeni.

Și în analiza tinerilor maghiari minoritari vom porni de la relația dintre transformarea socială și schimbările petrecute în ciclul de viață al tineretului. Ocupându-ne de problematica tineretului, în cazul Ungariei vom constata că în anii '80 trecerea la perioada de tinerețe a fost întârziată. Acest fapt a avut mai multe cauze. Expansiunea educației nu s-a produs până în momentul schimbării de regim, în lipsa pieței nu s-a dezvoltat acel mediu social care pune accent pe consum și necesită o media liberă și axată pe tineret. În pofida acestora, a fost vizibilă independența timpurie a tinerilor și schimbarea sistemului cultural, însă schimbarea esențială nu s-a produs, a rămas acea prăpastie între grupurile de elită ale tinerilor și majoritatea tinerilor, atât în privința șanselor, cât și a orientării valorice. În anii '90 am văzut în Ungaria că, odată cu edificarea relațiilor democratice și a sistemului de piață, s-a accelerat perioada de trecere la tinerețe, fapt care a comportat pentru tineri atât avantaje, cât și dezavantaje. În anii '90, odată cu dezvoltarea pieței și expansiunea educației, se dezvoltă statutul de consumator și de comunicare a tinerilor. Cercetarea din Ungaria TINERET 2000 a arătat că trecerea de la o etapă la alta consemnează mari diferențe pe grupe de vârstă: mai mult de 10% dintre cei între 25 și 29 de ani au terminat doar 8 clase, adică au absolvit timpuriu școala și s-au angajat devreme, lor fiindu-le specifică atât căsătoria timpurie, cât și apariția în familie a copiilor. În contrast cu aceștia, celor cu vârstă între 20 și 24 de ani le este caracteristică prelungirea perioadei de studiu și întârzierea căsătoriei și a nașterii copiilor.

Începe „slalomul” între lumea școlii și cea a muncii: aceste două momente ale vieții adesea își schimbă reciproc locul, se întrepătrund și se intersectează. TINERET 2000 a atras atenția asupra faptului că s-a accelerat individualizarea tineretului, a crescut numărul și varietatea carierelor educaționale și a celor profesionale, opțiunile în alegerea locului de muncă și a familiei; totodată s-au menținut inegalitățile de origine, cele teritorial-regionale, de școlarizare și de gen. În consecință, multipla trajectorie personală de viață s-a integrat în sistemul de inegalitate socială.

Pentru a interpreta trecerea din centru la periferie a tinerilor maghiari din Ungaria și a tinerilor maghiari minoritari trebuie să luăm în considerare scenariile de schimbare a perioadei de tinerețe – scenariile privind

șomajul și timpul liber, respectiv în ce măsură s-au împlinit aceste scenarii, mai exact cât de dominant este fiecare în perioada tranziției. Scenariul șomajului a fost formulat de Chisholm în urma analizei societății britanice din anii '70. În acest scenariu se menține modelul „celor două societăți” care presupune existența unei rezerve elastice a forței de muncă, rezervă formată din persoane defavorizate ce reprezintă sectorul secundar al pieței forței de muncă. Riscurile sociale care se leagă de acesta sunt evidente. Posibilitatea mișcărilor de tineret este doar una dintre acestea; legătura cu tulburările etnice are consecințe explozive, deoarece tinerii minorităților etnice/rasiale sunt din ce în ce mai predispuși să pună pe seama rasismului instituționalizat propria lor situație nefavorabilă. Celălalt scenariu, al creșterii timpului liber, ar șterge stigmatizarea de pe fruntea celor neocupați, care ar reprezenta baza unei noi clase a „loisirului”. Mișcarea acesteia către scenariul muncii conduce la creșterea rolului educației și în rândul tinerilor din clasa de mijloc (Chisholm 1992).

În transformarea societăților est-europene din zilele noastre se regăsesc ambele scenarii referitoare la tineri. Întrebarea este deosebit de actuală în societățile est-europene unde în ultimele patru decenii societățile industriale au urmat societățile industriale vest-europene în așa fel încât în organizarea societății au fost nevoite să urmeze modele est-europene. Mai precis: moștenirea istorică a diferitelor societăți joacă un rol important în explicarea inegalităților sociale.

Tradițiile și încetinirea ciclului de viață a tineretului: tinerii maghiari din România

Concluziile mai multor cercetări³ efectuate între anii 1997 și 2008 relevă faptul că elementele culturale, respectiv de civilizație joacă un rol foarte important în privința diferențelor. Acest lucru reiese clar din faptul

3 Am efectuat cercetări în rândul tinerilor din învățământ din Cluj și Odorheiu Secuiesc în 1997, în rândul liceenilor din Transilvania în 1999 (Veres coord. 2000), am desfășurat o anchetă sociologică pe un eșantion de 2700 de persoane reprezentativ pentru Transilvania (Mozaik 2001, vezi Gábor-Veres coord. 2005), o anchetă sociologică pe un eșantion reprezentativ de 600 de persoane în rândul studenților de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (Veres et al. 2007).

că, pe de o parte, încă în 1997 în rândul tinerilor din Cluj și din Odorheiu Secuiesc religiozitatea dobândește un rol foarte pronunțat în comparație cu tinerii din Ungaria. Pe de altă parte, în ciuda diferențelor mari în privința originii, de regulă sistemul de valori și norme tradiționale are un rol accentuat atât în cazul tinerilor din Cluj, cât și în cazul tinerilor din Odorheiu Secuiesc, atributul proiectului de viață este cel tradițional (durată scurtată a tinereții bazată pe o independență târzie), în care diferențele de gen au un rol definitoriu (familiile propun fetelor și băieților drumuri de viață diferite). Este vizibilă planificarea traiectoriei de viață bazată pe „etica protestantă” și, după cum am menționat mai sus, doar grupurile care aparțin elitei fac notă discordantă în raport cu această planificare de viață tradițională. Grupurile de elită își planifică un ciclu de tinerețe mai lung; membrii acestora sunt cei care își fac proiecte și se gândesc la o tinerețe mai lungă. Putem afirma că transformarea, care în această fază comportă un reviriment al tradițiilor culturale și istorice în rândul tinerilor clujeni și din Odorheiu Secuiesc, încetinește tranziția de la un ciclu de viață la altul, mai exact așează tinerii pe o traiectorie contrară celei din Ungaria. Acest lucru înseamnă că elementele care se leagă de trecerea la ciclul de tinerețe se integrează mai puțin în planurile de viață (acest lucru este de înțeles dintr-un anumit punct de vedere: sistemul educațional încă nu s-a reconstruit, sistemul de redistribuire a continuat într-un oarecare sens) și produce efecte doar raportat la anumite „clivaje”.

În primul rând în preluarea formelor agresive și deviante ale culturii de consum a tineretului (mai cu seamă la Odorheiu Secuiesc); cu alte cuvinte, creșterea în rândul tinerilor a rolului prejudecăților, al consumului de droguri și preluarea modelelor de consum are loc în pofida tradițiilor. Preluarea nu produce o formă „pură”, ci în multe cazuri se amestecă cu modelele tradiționale. De exemplu, în cazul tinerilor din Odorheiu Secuiesc atitudinile învățate în mod tradițional (relațiile româno-maghiare) și modelele agresive ale culturii tineretului joacă deopotrivă un rol important în privința prejudecăților.

Această situație hibridă este indicată și de faptul că juventocentrismul este foarte slab mai cu seamă în rândul tinerilor din Odorheiu Secuiesc. (Juventocentrismul măsoară relația tinerilor cu adulții, gradul în care ei se împotrivesc instituțiilor societății adulte în condițiile independenței tinerilor. Vom numi juventocetriști tinerii care intră în conflict cu societatea adultă, cu instituțiile acesteia, respectiv tinerii pentru care

crește rolul grupurilor de vârstă similară.) Juventocentrismul este un instrument foarte important pentru măsurarea identității de tânăr.

Accelerarea ciclului de viață al tineretului (tinerii români)

A fost vizibil încă din 1997 că în cazul tinerilor români clujeni, în special al studenților, se conturează o altă imagine. Vom evidenția doi factori: rolul determinant al diferențelor de origine este tipic tinerilor români în egală măsură cum este tipic tinerilor maghiari, însă acestea produc un efect mai scăzut.

Când utilizăm conceptul de statut de tânăr pornim de la faptul că modelele de acțiune și orientările valorice ale tinerilor nu pot fi surprinse doar în contextul statutului social al părinților, respectiv în cel al statutului școlii. Schimbarea care s-a produs în rândul tinerilor până la mijlocul anilor '90 este strâns legată de faptul că rolul de control al familiei și al școlii a scăzut, printre altele ca urmare a lărgirii statutului de elev sau student (tinerii pleacă mai devreme din familie). Acest lucru este corelat și cu faptul că în școli atenția este concentrată mai degrabă pe învățare, rolul educației trecând pe plan secundar. În schimb timpul petrecut la școală a dus la creșterea relativă a autonomiei tinerilor și o mare parte a activităților lor, mai cu seamă a activităților de petrecere a timpului liber, au ieșit de sub controlul familiei, respectiv al școlii. În formarea statutului de tânăr un rol important este jucat de faptul că tinerii devin ținte din ce în ce mai importante ale industriei de consum și ale comunicării în masă și se constituie în factori importanți de transmitere a modelelor. Factorii civilizatori tradiționali, respectiv culturali joacă pentru tineri un rol de transmitere a modelului; pentru societatea adultă joacă un rol de control indirect.

La prima vedere, se pare că și în cazul tinerilor români din Transilvania religiozitatea joacă un rol însemnat. În ceea ce privește orientarea valorică sau planurile de viață, cercetările noastre arată că tinerii români se află mai aproape de tinerii maghiari din Ungaria decât de tinerii maghiari din România; altfel spus, în rândul tinerilor români se produce o modernizare foarte puternică. Acest proces poate fi numit modernizare

accelerată/hibridă. (Printre altele și pentru că tradiționalul este prezent ca aparentă – de exemplu religiozitatea –, dar influențează mai puțin planurile de viață a tinerilor. Dacă analizăm modelele culturale și comportamentale ale tinerilor, constatăm că juventocentrismul are o influență foarte mare în rândul tinerilor români din Transilvania; cu alte cuvinte, tinerii români se confruntă mai intens cu sistemul instituțional al societății adulte, cu propria familie și conferă un rol mai mare grupurilor de vârstă similară decât tinerii maghiari din România. În cazul grupurilor de tineri este determinantă urmărirea modelelor de consum și de antreprenor. Însă dacă analizăm în ce măsură apare acest lucru în planurile lor de viață, vom constata că acesta se realizează în primul rând în raport cu independența individului [experiență sexuală timpurie, a merge singur la distracție], adică însuși juventocentrismul reprezintă individualizarea accelerată de la începutul perioadei tinereții, dar nu se realizează în prelungirea perioadei de tinerețe, iar absolvirea târzie a școlii, angajarea târzie în câmpul muncii și căsătoria târzie sunt practici limitate la o categorie restrânsă de elite). În acest caz avem de-a face cu o situație mai contradictorie, amestecată în comparație cu regiunile dezvoltate ale Ungariei (de exemplu cazul Győr).

Așadar, cea mai importantă diferență dintre tinerii maghiari din România și cei români este că în cazul tinerilor români se produce o individualizare foarte puternică; transformarea a pus sub semnul întrebării tradițiile mai ales la tinerii români. Ei încearcă să urmeze modelul occidental prin crearea unei identități tinere proprii. La polul opus, în cazul tinerilor maghiari din Odorheiu Secuiesc se reînnoiesc tradițiile preluate din trecutul precomunist; ei încearcă să confrunte schimbarea socială în conformitate cu aceste tradiții.

Direcții noi, convergență⁴

Cercetarea noastră din 2001, MOZAIK 2001, a analizat în context central-european, mai exact în cel al bazinului carpatic, situația tinerilor maghiari (minoritari) și a celor români și slovaci (majoritari). Cercetările au arătat că planul de viață al tinerilor este determinat în mai mare

4 Partea finală a studiului a fost redactată de Veres Valér după decesul din 2009 al lui Gábor Kálmán.

măsură pe de o parte de situația socioeconomică generală a regiunii, pe de altă parte de stratificarea societății din interiorul regiunii. În rândul tinerilor din regiunile aflate într-o situație mai bună – fie ei maghiari sau majoritari – putem constata semnele prelungirii perioadei tinereții și expansiunea educației. Aceste schimbări contribuie și la extinderea sistemului de valori postmateriale ca fundal al celei de-a doua tranziții demografice din teoria lui Van de Kaa, care mai apoi joacă un rol în planificarea familială și în disponibilitatea de a avea copii. Schimbările din Europa Centrală și de Est cu privire la planificarea familială, copiii și creșterea vârstei la prima căsătorie pot fi observate în primul rând în regiunile „câștigătoare”, mai dezvoltate economic, mai cu seamă la tinerii slovaci din regiunea sud-vestică, a căror majoritate locuiește în Bratislava prosperă și în vecinătatea ei și nu în regiunile „perdante” ale schimbării de regim. În spatele particularităților regionale se pot observa diferențe substanțiale de modernizare care s-au dezvoltat pe o perioadă mai lungă de timp.

În privința planurilor de viață ale tinerilor, originea socială articulează în mod substanțial strategiile de viitor ale acestora. Mai cu seamă în regiunile urbanizate, cum ar fi zonele de vest și de sud ale Transilvaniei (Cluj-Napoca, Brașov, Sibiu), respectiv în Slovacia de Sud-Vest se poate constata o mai mare diferențiere în funcție de originea socială. Din perspectiva planurilor de viață pot fi delimitate diferite grupuri de tineri, care într-o anumită măsură se potrivesc cu obiceiurile specifice de clasă și cu ideologiile tineretului observate de Zinnecker în Germania (Zinnecker 1993). Tinerii de „elită” care provin din cele mai bune medii economice și culturale au ales calea antreprenorilor, specifică facțiunilor de clasă economică, facțiunile de clasă culturală. Au ales să-și continue studiile sau un stil de viață independent, mai abstract, care reprezintă independența tinereții, adică exprimă schimbarea ciclului de viață al tineretului. În Secuime și în Ucraina Carpatică, acestea fiind regiuni preponderent rurale și cu așezări urbane mici, aceste schimbări sunt mai puțin vizibile, dar și aici în rândul tinerilor din orașe se pot observa semnele acestora.

Nu poate fi considerată o particularitate etnoculturală, dar se poate observa că încă din 2001 intenția tinerilor ardeleni de a pleca la muncă în străinătate este foarte mare: fiecare al doilea tânăr s-ar stabili în străinătate. Principala cauză a acestui fenomen constă în faptul că o bună parte a tineretului, pe lângă transformarea atitudinilor legate de expansiunea educației și de întemeierea familiei, se confruntă și cu posibilități

materiale reduse, astfel că va încerca să-și materializeze proiectele de viitor „exigente” în raport cu condițiile existente. Această forță coercitivă poate fi observată și în alte părți ale Europei Centrale, însă într-o măsură mai mică. În acea perioadă (2000-2002) tinerii încă nu se puteau angaja legal în Uniunea Europeană, astfel că, din cauze cultural-lingvistice, oportunitățile de angajare în străinătate au fost mai accesibile în Ungaria vecină pentru tinerii maghiari din Transilvania decât pentru tinerii români. Așadar, în concordanță cu trendurile anterioare, mult mai mulți maghiari au emigrat în perioada respectivă.

După ridicarea obligativității vizelor Schengen, acest trend cunoaște o egalizare treptată, deoarece tinerii români emigrează în masă mai cu seamă în Italia și în Spania, dar și tinerii maghiari din România se îndreaptă într-acolo într-o mai mare măsură.

Aderarea României la Uniunea Europeană în 2007 a reprezentat un nou impuls în ceea ce privește planurile de viață atât ale tinerilor români, cât și ale tinerilor maghiari din România. De fapt, această schimbare puternică se poate observa încă din momentul accelerării procesului de aderare, din anul 2002. Cercetarea din 2006 asupra studenților clujeni a arătat că tinerii elitei și ai clasei de mijloc s-au individualizat puternic, situația lor materială s-a îmbunătățit, planurile lor de viață s-au extins în spațiu; în materializarea proiectelor lor de viață ei se raportează la Uniunea Europeană. Totodată au crescut și inegalitățile sociale. Planurile de viață ale tinerilor se diferențiază puternic în funcție de originea socială. Tinerii din clasa de mijloc și din clasa de sus își planifică perioada de tinerete ca fiind de lungă durată; totodată ei sunt aceia care țintesc cele mai înalte grade ale diplomelor din sistemul educațional, cum ar fi doctoratul. Începând cu anul 2000 a avut loc în România expansiunea educației, care a atins și tinerii maghiari din România.

La Universitatea „Babeș-Bolyai” studiază tineri maghiari în aceeași proporție cu ponderea maghiarilor în populația adultă a Transilvaniei (19%). Însă se poate constata o stratificare și din perspectiva instituțiilor de învățământ superior pe care le aleg tinerii. La cea mai prestigioasă universitate din Transilvania, Universitatea „Babeș-Bolyai”, copiii muncitorilor și ai agricultorilor intră în proporție foarte mică, majoritatea covârșitoare a studenților fiind alcătuită din copiii intelectualilor, ai elitei conducătoare. Copiii persoanelor cu un statut social mai scăzut studiază în proporții mai mari la universitățile noi din provincie, această diferențiere fiind mai pregnantă în rândul tinerilor români din Transilvania.

Ca urmare a expansiunii educației se schimbă și șansele de mobilitate, acestea fiind legate nu doar de nivelul învățământului, ci și de prestigiul instituției de învățământ superior, în parte fiind necesară obținerea masteratului sau a doctoratului (care se pot obține doar la universități mai mari, de prestigiu). Există diferențe și sub aspectul orientării profesionale a tinerilor cu origini diferite. În această privință este mai pregnantă diferența dintre opțiunile facțiunilor de clasă economică și culturală, fapt ce arată că, pe fondul dezvoltării și al funcționării economiei de piață, au câștig de cauză opțiunile de alegere a carierei observate de către Bourdieu la tinerii vest-europeni (Veres 2009).

Se poate constata că în sistemul de valori al tinerilor români și maghiari ardeleni există mici diferențe față de acum zece ani. Valorile postmateriale capătă un rol mai accentuat, potrivit cercetării din 2006. În ceea ce privește cele mai importante valori legate de aderarea la UE, pentru studenții de la UBB acestea au fost libertatea de circulație, urmată la mare distanță de bunăstarea economică, democrația și multiculturalitatea. Rămân pe mai departe și diferențe legate de valori ca toleranța, multilingvismul și protecția minorităților, care sunt mult mai importante pentru studenții maghiari decât pentru tinerii români (Veres et alii, 2007).

Bibliografie

BOURDIEU, Pierre

1984 *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Routledge & Kegan Paul, London.

1997 Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: ANGELUSZ Róbert (coord.): *A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum, Budapest, 156-177.

CHISHOLM, Lynne

1992 Élesebb lencse vagy új kamera? Ifjúságkutatás, ifjúság és társadalmi változás Nagy-Britanniában. A kutatás jelenlegi állása és megalapozott feltételezések a gyermekkorról és az ifjúságról. In: GÁBOR Kálmán (coord.): *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. Szeged.

GERSCHENKRON, Alexander

1984 *A gazdasági elmaradottság történelmi távlatból*. Gondolat, Budapest.

- HANKISS Elemér – MANCHIN Róbert – FÜSTÖS László – SZAKLONCZAI Árpád
1982 *Kényszerpályán? A magyar társadalom értékrendjének változásai 1930 és 1980 között.* MTA Szociológiai Intézet, Budapest.
- KEMÉNY István
1991 Két könyv egy kötésben. In: KEMÉNY István: *Közről és távolból.* Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- STUMPF István
1994 *Politikai szocializáció – generációs kihívás – választói magatartás.* Századvég Kiadó, Budapest.
- SZELÉNYI Iván
1990 A kelet-európai új osztály stratégiai távlatai és korlátai: *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* önkritikus felülvizsgálata. In: SZELÉNYI Iván *Új osztály, állam, politika.* Európa Kiadó, Budapest, 51–99.
1992 *Harmadik út? Polgárosodás a vidéki Magyarországon.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VERES Valér (coord.)
2000 *Nemzeti vagy nemzedéki integráció? Erdélyi középiskolások átalakulásban.* Új Mandátum–Limes, Budapest–Kolozsvár.
2009 *Studentii clasei de mijloc? Proveniența socială și situația materială a studenților Universității Babeș–Bolyai din Cluj.* *Revista română de sociologie* 5.
- VERES Valér – KISS Zita – PLUGOR Réka – SZABÓ Júlia
2007 *Értékorientációk és jövőstratégiák a kolozsvári egyetemi hallgatók körében az Európai Unió csatlakozás kontextusában.* *Új Ifjúsági Szemle* 2. 52–66.
- WALLERSTEIN, Immanuel
1983 *A modern világgazdasági rendszer kialakulása.* Gondolat, Budapest.
- ZINNECKER, Jürgen
1992a *A fiatalok a társadalmi osztályok terében.* In: GÁBOR Kálmán (coord.): *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái.* Szeged.
1992b *Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban.* In: GÁBOR Kálmán (coord.): *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái.* Szeged.

Cadrul general de viață al tinerilor din România

În structura demografică a României tinerii (15–34 ani) reprezintă 30%, cu 9% mai puțin decât adulții (35–64 ani) și 15% mai mult decât copiii (0–14 ani) și bătrânii (65 de ani și peste).¹ Dacă avem în vedere faptul că, în 1990, ponderea copiilor în totalul populației reprezenta 25%, atunci în proiecțiile privind înlocuirea generațiilor avem de luat în considerare premisa de îmbătrânire a populației, aspect pentru care în Europa există deja preocupări serioase. Atât soldul natural, cât și cel migratoriu au avut în anii 2004–2006 valori negative, iar în 2007 valoarea indicelui de creștere/scădere a populației a fost de –36,5 mii de persoane. În județele din sudul și vestul țării (în special Olt, Teleorman și Hunedoara) au fost înregistrate cele mai mari scăderi, dar ponderea populației de 15–64 de ani este încă ridicată în județele dezvoltate din punct de vedere economic din regiunile Vest, Nord-Vest, Centru, cu valori maxime (73%) în București și județul Brașov. Conform proiecțiilor INS, în varianta optimistă, populația țării se va reduce până în 2050 cu 3,6 milioane și, în varianta pesimistă, cu 6,5 milioane.²

În 2004, aportul fiecărei regiuni la totalul populației de tineri varia între 8,7% (în Vest) și 17,6% (în Nord-Est). În Sud-Muntenia era puțin mai ridicată ponderea tinerilor de 30–34 de ani, în București cea de 25–29 de ani, în Nord-Vest cea a tinerilor de 20–24 de ani și în Nord-Est cea a

- 1 Datele sunt cele publicate de Institutul Național de Statistică raportat la 2008, însă, în funcție de accesul pe care l-am avut la anumite tipuri de informații, voi prezenta și date extrase din Anuarul Statistic 2005, valabile pentru anul 2004.
- 2 Institutul Național de Statistică (2008). Proiectarea populației României în profil teritorial până în anul 2050.

tinerilor de 15–19 de ani. Ponderea tinerilor din urban era de 58% și cea a tinerilor din rural de 42%. În urban este puțin mai mare ponderea tinerilor de 20–24 de ani și în rural a celor de 30-34 de ani.

Nivelul de trai din România este caracterizat prin inegalitate. De exemplu, aportul cumulat al primelor trei categorii cu cele mai sărace gospodării nu contrabalansează faptul că gospodăriile cu veniturile cele mai mari beneficiază de 21,9% din veniturile totale ale tuturor gospodăriilor.³ Este de menționat că 81%, 76% și, respectiv, 65% din gospodăriile care aparțin primei, celei de a doua și celei de a treia categorii sunt situate în mediul rural, iar peste 50% dintre persoanele care compun aceste categorii trăiesc în gospodării unde capul de familie este pensionar sau agricultor. Există o diferență semnificativă între veniturile totale medii ale unei gospodării din urban și ale uneia din rural: 672 lei/gospodărie; și, de asemenea, între București (2845.5 lei/gospodărie) și restul regiunilor. Însă diferențele sunt reduse între regiunea care se află pe locul 2 (Nord-Vest: 2193.7 lei/gospodărie) și cea din urmă (Nord-Est: 1911.2 lei/gospodărie)

Distribuția gospodăriilor din fiecare regiune în funcție de statutul ocupațional al capului de familie este, de asemenea, un criteriu de diferențiere: pentru gospodăriile de salariați ponderea cea mai ridicată este în București (54.6%), pentru cele de pensionari în Sud-Muntenia și Sud-Vest Oltenia, pentru cele în care capul de familie este șomer ponderea cea mai ridicată este în Sud-Est și Centru, pentru cele de agricultori și cele de lucrători pe cont propriu în Nord-Est.

Dacă aceasta este situația în ceea ce privește veniturile gospodăriilor din România, să vedem cum se reflectă în totalul cheltuielilor (obligatorii sau nu): în doar 58% din totalul gospodăriilor a existat aprecierea că se poate face față cheltuielilor cu veniturile de care dispun; dintre acestea, în doar 35% a existat posibilitatea cumpărării de haine noi și în doar 20% a fost posibil să se petreacă o săptămână de concediu în afara locuinței (raportat la totalul gospodăriilor aceste ponderi ar fi mult mai mici). Ponderea gospodăriilor care au apelat la împrumuturi (de la rude/prieteni) pentru a face față cheltuielilor curente a fost de 24% (35% în cazul gospodăriilor de șomeri), iar a celor care au primit ajutor financiar de la rude/prieteni, fără obligația de restituire, a fost de 15%. S-a muncit su-

3 Institutul Național de Statistică (2008). Coordonate ale nivelului de trai în România.

plimentar pentru a face față cheltuielilor curente în 14% din gospodării (proportia fiind mai mare în cazul gospodăriilor de agricultori: 32,4% și de lucrători pe cont propriu: 31,4%). Dacă veniturile totale reale medii lunare pe o gospodărie au crescut cu 17% față de 2007 (24% în cazul pensionarilor, 15% în cazul agricultorilor, 12% în cazul salariaților, 10% în cel al lucrătorilor pe cont propriu și 6% în cazul șomerilor), întrebarea este: cu cât ar trebui să crească puterea de cumpărare pentru ca astfel de situații să se estompeze? Cert este că, în 2008, produsul intern brut pe locuitor, raportat la puterea de cumpărare standard, reprezenta 45.8% din media la nivelul Uniunii Europene (conform Eurostat).

Din punct de vedere al poziției pe piața muncii și raportat la grupele de vârstă care ne interesează, persoanele care desfășurau în 2006 o activitate economică reprezentau 59% din totalul persoanelor de 15-64 ani, 24% din totalul persoanelor de 15-24 ani și 73% din totalul tinerilor de 25-34 ani. Ponderea șomerilor era de 4.8% în totalul populației active, 6.5% în totalul tinerilor de 15-24 ani și 6.1% în totalul tinerilor de 25-34 ani. Din totalul populației civile ocupate (8469 mii), 1499 mii lucrau în sectorul de stat și 6970 mii lucrau în sectorul privat.⁴ Conform altei surse de date și raportat la anul 2008, 31% din totalul populației active lucra la stat și 69% lucra în sectorul privat, iar 20% din tinerii de 18-35 ani lucrau în sectorul de stat și 80% în cel privat.⁵

În aceste coordonate ale cadrului economic național vom comparăm rezultatele unor anchete realizate folosind fie un eșantion reprezentativ pentru populația adultă (18 ani și peste) din urban (anul 2008) și rural (anul 2005), fie un eșantion reprezentativ pentru tinerii (14-35 ani) din România (2008) sau pentru tinerii din mediul rural (2008): astfel, la nivelul întregii populații adulte, ponderea celor care au declarat că sunt mulțumiți de felul în care trăiesc era de 33% în urban și 26% în rural.⁶ Ponderea celor din urban care au considerat că veniturile reprezintă principala problemă fie a familiei, fie a lor era de 50%, respectiv 32%. În aprecierea veniturilor avem situația următoare: au declarat că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar 37% din persoanele de peste 18 ani din Ro-

4 INS. Anuarul Statistic 2007.

5 M. Comșa, C. Rughiniș, C. Tufiș (2008) *Atitudini față de muncă în România*. Fundația pentru o Societate Deschisă.

6 Dumitru Sandu (coord.) *Eurobarometrul Rural*. Fundația pentru o Societate Deschisă, 2005.

Dumitru Sandu (coord.) *România Urbană*. Fundația pentru o Societate Deschisă, 2008.

mânia urbană, 31% din persoanele de peste 18 ani din România rurală și ... 9% din tinerii din România; au declarat că veniturile le ajung pentru un trai decent 17% din persoanele adulte din România urbană, 23% din persoanele adulte din România rurală și 39% din tinerii din România.⁷ Adăugăm că 44% dintre tinerii din România sunt mulțumiți (cel puțin la nivel declarativ) de veniturile pe care le obțin și că 31% dintre tinerii din rural sunt mulțumiți de veniturile lor și ale familiei.⁸

În ceea ce privește posibilitățile de participare civică, ideea că oamenii de rând pot influența hotărârile importante care sunt luate pentru localitatea de rezidență și pentru întreaga țară era susținută de 21%, respectiv 19% din persoanele adulte din urban și de 12%, respectiv 9% din tinerii din România. Interesul pentru viața politică din localitate și pentru cea națională era menționat de 22%, respectiv 28% din persoanele adulte din urban, de 11% dintre tineri din România și de 18%, respectiv 15% dintre tinerii din rural. Așa că 28% din populația adultă din urban a României susținea unul dintre partidele politice și că 24% dintre tinerii din România, respectiv 20% dintre tinerii din rural au considerat că în România există un partid care le apără interesele.

Tendențele de dezvoltare în care România este implicată, suportul pentru democrație și economia de piață, reconfigurarea valorilor constituie aspecte care implică în maniere diferite vârsta. De exemplu, suportul pentru democrație depinde de venituri, dar nu și de gen, vârstă, educație. Acest prim nivel de uniformizare se reduce când avem în atenție suportul pentru economia de piață: apar determinanții de gen, de educație, de mediu de rezidență, dar nu și de vârstă (C. Tufiş 2007: 49 și 58). Însă reconfigurarea valorilor rămâne o chestiune în care vârsta este un criteriu diferențiator, alături de educație și mărimea localității de rezidență, în condițiile în care România este mai degrabă o țară modernistă, decât postmodernistă (B. Voicu 2007).

Am prezentat o Românie a diferențelor din punctul de vedere al egalității veniturilor în urban și rural și între regiuni, sau al ocupațiilor care, din cauza nivelului de dezvoltare structurală, nu sunt profitabile și împing spre sărăcie. Polarizarea socială este un fenomen la care asistăm de niște ani buni și care va trebui să fie luat în seamă dincolo de orice ideologie sau interes de moment. Tinerii din România trăiesc între aceste lumi și în fiecare dintre ele. În acest volum cu siguranță vor exista

7 Barometrul Tineret, 2008, ANSIT.

8 Barometrul Tinerii din Mediul Rural – nevoi și așteptări specifice, 2008, ANSIT.

lămuriri despre aspectele principale ale vieții tinerilor. Însă nu pot să nu observ optimismul cu care ei, spre deosebire de adulți, au apreciat veniturile în raport cu necesitățile, pesimismul în ceea ce privește posibilitatea de a interveni în spațiul public, (dez)interesul pentru politică și, mai ales, discrepanța între aceste atitudini și ideea că există un partid care le apără interesele.

Bibliografie

ANSIT

2008 *Barometrul Tineret*.

2008a *Barometrul Tinerii din Mediul Rural – nevoi și așteptări specifice*.

COMȘA, Mircea – RUGHINIȘ, Cosima – TUFÎȘ, Claudiu

2008 *Atitudini față de muncă în România*. Fundația pentru o Societate Deschisă.

INS

2007 *Anuarul Statistic*

2008 *Coordonate ale nivelului de trai în România*

2008a *Proiectarea populației României în profil teritorial până în anul 2050*

SANDU, Dumitru (coord.)

2005 *Eurobarometrul Rural*. Fundația pentru o Societate Deschisă.

2008 *România Urbană*. Fundația pentru o Societate Deschisă.

TUFÎȘ, Claudiu

2007 *Tovarăși sau cetățeni? Suport pentru democrație și economia de piață*. In: *Valori ale românilor 1993–2006*. Institutul European, București.

VOICU, Bogdan

2007 *Între tradiție și modernitate? O dinamică a orientărilor de valoare în România*. In: *Valori ale românilor 1993–2006*. Institutul European, București.

Situația tineretului pe piața forței de muncă, problemele caracteristice și starea de spirit în spațiul social, pe categorii

Acest capitol oferă o analiză comparativă a situației sociale și a stării de spirit a tineretului român și a tineretului de etnie maghiară din România, conform poziției ocupate în structura societății. Prima parte a studiului examinează situația tineretului pe piața forței de muncă, distribuția, în funcție de statutul ocupațional, respectiv nivelul de înzestrare cu capitalul cultural dobândit. A doua parte oferă o comparație a situației sociale a tineretului conform unui indice bazat pe tipuri de capital social și cultural. A treia parte a studiului analizează, pe baza contextului dat de stratificarea socială descrisă în cea de-a doua parte, starea de spirit și percepția tinerilor în privința problemelor sociale.

Situația socioeconomică generală a unei țări determină și delimitază standardele de viață, structura oportunităților și starea de spirit în cazul tineretului. Totodată, stilul de viață al tineretului are propriile spații autonome. Cultura de consum caracteristică tineretului, răspândirea obiceiurilor specifice tineretului sunt tendințe globale cu influențe similare asupra tineretului, indiferent de locul în care trăiește.

Interpretând fenomenul globalizării, Ulrich Beck (2005) menționează conceptul de globalitate. Globalitatea denotă faptul că trăim de mult într-o societate globală, așadar ideea de spații închise nu este decât o iluzie. Nici-o țară, niciun grup social nu se poate izola de celelalte, de ceilalți. Diversele forme economice, culturale, politice intră în coliziune. De ace-

ea legitimitatea lucrurilor de la sine înțelese sau chiar a modelului occidental trebuie reinterpretate. În această abordare „societatea globală” constituie totalitatea relațiilor sociale care nu pot fi integrate și nu pot fi definite la nivelul statului național (Beck 2005).

M. Castells (1996) oferă o abordare a globalizării din perspectiva teoriei rețelelor. Structura spațiului și a timpului social se schimbă radical în era informațională, spațiul social chiar dublându-se. Această dublare se leagă de apariția rețelelor globale. Cu toate că aceste rețele leagă de fapt puncte fizice, locații existente în realitate, legăturile create transformă aceste locații în altceva, iar locațiile rețelei nu au nevoie de contact real; mai mult, ele sunt caracterizate prin distanță geografică. Între locațiile rețelei, chiar în interiorul aceleiași oraș, se află așa-numitele „găuri negre” specifice capitalismului informațional. În opinia lui Castells, „găurile negre” informaționale constituie așa-numita *lume a patra*, lumea perdanților absoluți, a celor care nici măcar nu ajung să fie exploatați, ei rămânând pur și simplu disfuncționali pentru că societatea nu are nevoie de ei (Castells 1996).

Provocările sociale cu care se confruntă tineretul din România pe de o parte au apărut în urma globalizării și a trecerii de la semiperiferie în centru (vezi Gábor-Veres coord. 2005), iar pe de altă parte rezultă dintr-o moștenire istorică, din sistemul socioeconomic comunist și din transformarea echivocă a acestuia. Urmându-l pe Castells, trecerea în centru s-a produs în mod selectiv în cadrul societății, favorizându-i pe cei care beneficiază de pe urma societății informaționale, în timp ce grupurile rămase în afara acestui proces sunt izolate și situația lor se agravează.

Teoria vulnerabilității tineretului elaborată de către Furlong și alții – cea pe care se bazează și raportul intitulat *Tendențe ale tineretului* elaborat de Consiliul European – arată că vulnerabilitatea tineretului european depinde de poziția ocupată în structura socială. Vulnerabilitatea constă în posibilități sever limitate în privința obținerii unui loc de muncă sigur, a evoluției sociale și economice, respectiv a împlinirii personale. Conceptualizând vulnerabilitatea delimităm mai multe dimensiuni. Mai întâi, individul și diverse grupuri ale societății devin vulnerabile ca urmare a acțiunii simultane a unor factori subiectivi și obiectivi. În acest caz vulnerabilitatea se referă la capacitatea de reacție redusă a membrilor societății în fața variațiilor provocări. Cealaltă dimensiune se leagă de sărăcie. Vulnerabilitatea în acest caz are de-a face cu răspunsurile culturale date la lipsa de surse, iar acestea, în special în cazul celor care se află în segmentele mai joase ale structurii sociale, agravează condițiile de viață nefavorabile. Cea de-a treia dimensiune a